

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Bezdomovectví jako historicky vzniklý fenomén a jeho aktuální stav (možné zdravotní a sociální podmínky jeho existence).

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ PÉČE

Autor: Adéla Anděla Dvořáková

Vedoucí práce: PhDr. Jan Vitoň, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Bezdomovectví jako historicky vzniklý fenomén a jeho aktuální stav (možné zdravotní a sociální podmínky jeho existence)*.“ Jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 3. 5. 2023

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce, panu PhDr. Janu Vitoňovi, Ph.D., za neocenitelnou pomoc, trpělivost a cenné rady. Dále bych chtěla vyjádřit své poděkování mé rodině a přátelům za neustálou podporu. Nakonec bych chtěla poděkovat všem respondentům a organizacím, které mi umožnily získat potřebné informace pro napsání této bakalářské práce.

Bezdomovectví jako historicky vzniklý fenomén a jeho aktuální stav (možné zdravotní a sociální podmínky jeho existence).

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje téma bezdomovectví. Cílem bakalářské práce je zmapovat aktuální situaci a zjistit příčiny bezdomovectví v Českých Budějovicích. Toto téma chci zkoumat z pohledu strany bezdomovců a z pohledu strany organizací, které se v tomto městě této problematice věnují.

Teoretická část bakalářské práce se rozděluje na dvě části. První část je věnována nástinu geneze bezdomovectví od prvního výskytu tohoto fenoménu až po aktuální stav v dnešním světě. V druhé části teoretické práce se věnuji obecnému popisu bezdomovectví a služeb, které se na řešení tohoto problému podílejí.

Ve výzkumné části byl zvolen přístup kvalitativní, data byla získávána metodou dotazování s využitím techniky polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly prováděny se sociálními pracovníky v pěti pomáhajících organizacích a s celkem šesti osobami bez přístřeší.

Z výsledků výzkumu byla zblízka zmapována současná situace bezdomovectví a jeho příčiny v Českých Budějovicích. Výzkum přinesl ucelený pohled na problematiku bezdomovectví a umožňuje porozumění způsobům, jakým organizace na fenomén bezdomovectví pohlížejí a jakým způsobem zlepšují kvalitu života těchto osob.

Tato bakalářská práce může prohloubit povědomí o této problematice a podpořit diskuzi o jejím možném řešení. Analyzování tohoto sociálního problému může pomoci pracovníkům v institucích a organizujících k lepšímu pochopení této situace a vylepšení své profesní strategie. Dále může poskytnout informace o potřebách a zkušenostech osob bez přístřeší a pomoci jim tak zlepšit svou situaci. Tato bakalářská práce také může být užitečná pro další výzkum a studii v této oblasti.

Klíčová slova

Bezdomovec, bezdomovectví, osoba bez přístřeší, tulák, organizace, aktuální stav

Homelessness as a historically created phenomenon and current state of homelessness (possible health and social conditions of existence).

Abstract

The bachelor thesis focuses on the issue of homelessness. The aim of the thesis is to map the current situation and identify the causes of homelessness in České Budějovice. This topic is examined from the perspective of the homeless and the organizations dedicated to this issue in the city.

The theoretical part of the thesis is divided into two sections. The first section outlines the genesis of homelessness from its first occurrence to the current state in the present day world. The second section of the theoretical part focuses on a general description of homelessness and the services involved in addressing this problem.

A qualitative approach was chosen for the research section, and data was obtained through a semi-structured interview technique with social workers from 5 helping organizations and a total of 6 homeless individuals.

The research results closely mapped the current situation and causes of homelessness in České Budějovice. The study provides a comprehensive view of the issue of homelessness and allows for an understanding of how organizations perceive this phenomenon and how they improve the quality of life for these individuals.

This bachelor thesis can improve awareness of this issue and support discussions on potential solutions. Analyzing this social problem can help workers in institutions and organizations better understand this situation and improve their professional strategies. Additionally, it can provide information on the needs and experiences of homeless individuals and help them improve their situation. This thesis can also be useful for further research and studies in this field.

Key words

Homeless person, homelessness, person without shelter, vagant, organization, current situation

Obsah

ÚVOD	7
1. TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ	8
1.1.1 Pravěk.....	8
1.1.2 Starověk	8
1.1.3 Středověk.....	9
1.1.4 Novověk.....	11
1.2 MODERNÍ DÉJINY	14
1.2.1 První republika	14
1.2.2 Druhá světová válka.....	15
1.2.3 Bezdomovectví v letech 1948–1989	16
1.2.4 Bezdomovectví po roce 1989.....	18
1.2.5 Amnestie prezidenta Václava Havla.....	18
1.2.6 Rok 2020 a celosvětová pandemie covid-19.....	19
1.3 BEZDOMOVECTVÍ	19
1.3.1 Vymezení pojmů.....	19
1.3.2 Formy bezdomovectví	22
1.3.3 Nedobrovolné a dobrovolné bezdomovectví	23
1.3.4 Příčiny bezdomovectví.....	24
1.3.5 Charakteristika bezdomovců	25
1.3.6 Poulíční způsob života bezdomovců	28
1.3.7 Prevence bezdomovectví.....	31
1.3.8 Organizace pro služby sociální prevence	32
1.3.9 Organizace poskytující sociální služby v Českých Budějovicích.....	34
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
2.1 METODOLOGIE	35
2.1.1 Použitá metodologie	35
2.1.2 Účastníci výzkumu	36
2.1.3 Vyhledávání respondentů a charakteristika místa sběru dat	36
2.1.4 Výběr výzkumných metod	36
2.1.5 Popis sběru dat a etika výzkumu	37
2.1.6 Práce s daty	38
2.1.7 Cíle výzkumu.....	39
2.1.8 Výzkumné otázky.....	39
2.2 VÝZKUMNÁ ČÁST	39
2.2.1 Komunikační partneři – osoby bez přístřeší.....	39
2.2.2 Organizace	47
3. DISKUZE.....	50
4. ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	59
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	63
SEZNAM PŘÍLOH	64
PŘÍLOHA Č. 1: OKRUH OTÁZEK DO ROZHOVORU S OSOBAMI BEZ PŘÍSTŘEŠÍ.....	65
PŘÍLOHA Č. 2: OKRUH OTÁZEK DO ROZHOVORU S ORGANIZACEMI.....	66
PŘÍLOHA Č. 3: INFORMOVANÝ SOUHLAS.....	67

Úvod

Bezdomovectví je dlouhodobým problémem moderní společnosti a týká se osob, které nemají stálé bydliště a žijí na ulici či v jiných podobně nevhodných podmínkách. Bezdomovectví není pouze otázkou bydlení, ale zahrnuje i širší spektrum sociálních problémů, jako je chudoba, nezaměstnanost, duševní a fyzické zdravotní problémy, závislost na návykových látkách a alkoholu nebo nedostatečnou podporu ze strany společnosti. Bezdomovectví má negativní dopad nejen na tímto jevem postižené osoby, ale i na celou společnost, která se snaží najít způsoby, jak tuto problematiku vyřešit. Bezdomovectví se týká mnoha zemí a regionů po celém světě.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku bezdomovectví v Českých Budějovicích. Toto téma bylo vybráno z hlediska mého zájmu o tuto problematiku a její lepší poznání, vzhledem k mému možnému budoucímu profesnímu zaměření na spolupráci s těmito osobami. Z důvodu mého rodáctví v Českých Budějovicích jsem chtěla zjistit a zmatovat aktuální stav bezdomovectví ve svém rodném městě.

V jednotlivých kapitolách teoretické části mé bakalářské práce se věnuji analyzování a popisu bezdomovectví od historie, kdy se bezdomovectví nazývalo tuláctvím, přes poměrně nedávné události spojené s tímto fenoménem až po popis tohoto jevu z odborného hlediska. Dále popisují služby věnující se osobám bez přístřeší s konkrétním zaměřením na organizace v Českých Budějovicích. V kapitolách výzkumné části přibližuji fenomén bezdomovectví z pohledu samotných osob bez přístřeší, ale i z pohledu organizací, které se této problematice věnují. Výzkum jsem konkretizovala na oblast Českých Budějovic. Tyto kapitoly jsou zformovány kvalitativním výzkumem s využitím polostrukturovaných rozhovorů s komunikačními partnery a organizacemi. Otázky pro osoby bez přístřeší byly zaměřeny hlavně na jejich aktuální stav v tomto sociálním statusu a otázky pro organizace tvořily zjištění institucionálního zájmu o tyto osoby.

Cílem bakalářské práce s názvem „Bezdomovectví jako historicky vzniklý fenomén a jeho aktuální stav (možné zdravotní a sociální podmínky jeho existence)“ je zjištění příčin a aktuální zmapování bezdomovectví v Českých Budějovicích z pohledu bezdomovců samotných i organizací, které se tomuto sociálnímu problému věnují. Tato bakalářská práce byla vytvořena s cílem prohloubit povědomí o tomto problému jak pro společnost obecně, tak i pro osob a instituce odborně se zabývající tímto problémem.

1. Teoretická část

1.1 Historie bezdomovectví

1.1.1 Pravěk

Termíny „bezdomovec“ a „bezdomovectví“ nejsou moderní pojmy a užívají se již po staletí, historicky se ovšem tito lidé neoznačovali tímto názvem (Formánek et al., 2020).

Dříve se pro osoby bez domova užívaly názvy jako například tuláci, žebráci, vagabundi nebo kočovníci.

Podstatou bylo to, že se jedinec odstříhl nebo byl odstřižen od komunity, ve které původně žil – mohlo se jednat o skupinu nebo kmen. Tento stav mohl být krátkodobý nebo i dlouhodobý, a pokud byl navíc jedinec označen například cejchem na těle jako zloděj nebo vrah, byl návrat zpět do společnosti velmi obtížný a v mnoha případech dokonce nemožný (Formánek et al., 2020).

Dle Balíka (2011) se v dobách pravěku, kdy nebylo běžné umět rozdělat oheň, rovnalo vyhnaní od ohniště do kruté zimy téměř jistému odsouzení k trestu smrti (Balík, 2011).

1.1.2 Starověk

Existující příklady vyhnanství jako trestu za nevhodné činy najdeme nejen v dávné historii starověku, ale i v biblických příbězích (Marek et al., 2012).

V bibli i v dalších náboženských textech se nacházejí zmínky o bezdomovectví, a to včetně pocitování vyloučení, ztracení v divočině a potulování. Tento motiv se objevuje v mnoha náboženstvích, včetně judaismu, hinduismu, buddhismu, křesťanství a islámu. Tyto náboženské tradice také podporují myšlenku péče o bezdomovce, chudé, nemocné a potřebné (Barták, 2011).

Jedním z klasických biblických příběhů, který trest vyhnanství popisuje, je příběh o Kainovi a jeho bratrovraždě (Marek et al., 2012).

Příběh pojednává o dvou bratrech, Kainovi a Abelovi, kteří byli potomky Adama a Evy. Kain, nejstarší z bratrů, se živil jako zemědělec, zatímco jeho mladší bratr Abel choval ovce. Konflikt mezi bratry vznikl kvůli oběti, kterou každý z nich přinesl Hospodinu. Kain daroval Hospodinu plody své práce na poli, zatímco Abel jako oběť přinesl jeho prvorozenou ovce za svého stáda. Hospodin měl radost z oběti od Abela, což

Kaina rozzuřilo a později svého bratra zavraždil. Kvůli tomuto hroznému činu byl Kain vyhnán a musel žít jako tulák a vyděděnec (Bible, 2019).

V Bibli (2019) se také píše o vyhnanství Adama a Evy kteří žijí jako první lidé v biblickém ráji. Mohli požívat plody do sytosti krom jediného stromu, který se nazýval strom poznání dobrého a zlého. Satan, který byl převtělen do podoby hada, zlákal Evu, aby z tohoto zakázaného stromu, který rostl v rajské zahradě, utrhla jablko. Eva tak učinila a utržené jablko dala i Adamovi. Bůh je tedy za tento hřích vyhnal z ráje (Bible, 2019).

Dle Průdkové a Novotného (2008) přineslo křesťanství do starověkého Říma ideál solidarity (Průdková a Novotný, 2008).

Autoři také uvádí, že lidé, kteří trpěli chudobou v biblických dobách, byli považováni za potřebné péče. Tento stav byl charakterizován nouzí, trápením, žebráním, ponižením a vedl k nedostatečné ochraně, bezpráví, nedostatku respektu a závislosti na pomoci od cizích lidí (Průdková a Novotný, 2008).

Kalnický (2022) připomíná, že je nutno zmínit také poutníky a poustevníky křesťanského vyznání, kteří vedli podobný způsob žití a získávali si úctu všech společenských vrstev. Lidé jim poskytovali drobné dary v podobě skromného jídla nebo ubytování přes noc, výměnou za modlitbu a dary vděčnosti za zdraví a štěstí (Kalnický, 2022).

1.1.3 Středověk

Historie bezdomovectví často začíná zmínkou žebráků a tuláků v dobách středověku. V této době existovaly dva filozofické směry, které pomáhaly zmírňovat stigmatizaci těchto lidí. Jedním z nich byly lidové tradice, které zdůrazňovaly důležitost poskytování pohostinnosti tulákům. Druhou filozofií byla idealizace chudoby obecně (Vašát, 2021).

Dle Průdkové a Novotného (2008) bylo v období středověkých dějin obyvatelstvo rozděleno na několik vrstev, přičemž nejnižší vrstvu tvořili poddaní. Tito lidé byli vázáni ke svému pánovi skrze půdu, což omezovalo jejich možnost přesouvat se z místa na místo, měli minimum svobody a vždy jim musel být k migraci udělen souhlas (Průdková a Novotný 2008).

„Městská chudina tvořila poměrně početnou skupinu obyvatel středověkých měst. Životní úroveň různých nádeníků, čeledě, sluhů, tuláků a žebráků nebyla vysoká. Jejich mzda většinou stačila pouze na pokrytí základních životních potřeb, tedy k nákupu

potravin a mizného ošacení. Jakýkoliv luxus v odívání nebo ve stravě, například konzumování masa, koření nebo vína, byl vyloučen“ (Musílek, 2018).

Lidé, kteří neměli dostatečné zdroje na zajištění základních potřeb, jako je potrava a střecha nad hlavou, byli ve středověké společnosti považováni za chudé. Chudoba mohla mít různé příčiny, jako jsou nemoci, stáří, ztráta živitele rodiny nebo neštěstí. Mnoho lidí se potýkalo s nedostatkem jídla a museli přežívat pomocí neobvyklých zdrojů, jako jsou kořínky a kopřivy, nebo dokonce zdravotně závadné potraviny. Lidé se také museli často vzdalovat od svého domova, aby hledali práci. Růst chudoby vedl ke vzpourám a protestům a také k větší kriminalitě (Průdková a Novotný, 2008).

Vašát uvádí (2021), že rodina měla významné místo ve středověké společnosti pro zajištění základních potřeb jednotlivce. Jedinci bez domova jako tuláci, žebráci a podobně byli v hierarchii rodiny níže a často neměli pomoc od rodiny k dispozici. Museli se spoléhat pouze sami na sebe (Vašát, 2021).

Během raného středověku docházelo k častějšímu obnovování a rozšiřování sociálních struktur. Kromě stávajících struktur se objevily i zcela nové jako například farnosti. Církevní koncily vyzývaly farnosti k převzetí odpovědnosti za chudé na jejich území (Martínek, 2008).

Kláštéry přispívaly ke vzniku a řízení škol a poskytovaly pomoc chudým a nemocným. V hospodářství sehrávaly také důležitou roli, když mniši pracovali a vydělávali peníze na pomoc potřebným (Messina, 2005).

Podle Mareše (1999) měla charita za úkol uspokojit pouze nejnnutnější potřeby lidí v nouzi (Mareš, 1999).

Chudí byli také nezbytnou součástí společenského života a hráli významnou roli ve schopnosti bohatých konat dobré skutky a získávat spásu (Beier a Ocobock, 2014).

Křesťané byli v počátcích víry pronásledováni kvůli svému přístupu k potřebným a víře v jediného Boha. Přesto v těchto bouřlivých časech stále praktikovali lásku k bližním tím, že shromažďovali almužny a dary pro chudé (Matoušek, 2012).

„Ne vždy byl boháč ochoten poskytnout almužnu, zejména v případě, měl-li obavu, že se jedná o falešného nebo pyšného žebráka“ (Musílek, 2018).

„Ve středověku se po řekách a moři pohybovaly tzv. lodě bláznů, kde byli izolováni nepřizpůsobiví jedinci. Byli sem zahánáni lidé nějak se odlišující, aby cestovali po celé roky, ale žádný přístav je nepřijal. (Dnes loď Hermes v Praze)“ (Marek et al., 2012).

Již jednou zmíněné migrace mezi městy a zeměmi byly velmi neobvyklé, zakázané a velmi riskantní. Nicméně existovali jedinci, kteří cestovali ať už ze zvědavosti, za účelem obchodu nebo v rámci náboženských cest.

Cestující, kteří se setkávali na středověkých komunikacích, pocházeli ze všech společenských vrstev a zahrnovali různé etnické skupiny, kultury a řemesla. Mezi nimi byli nejchudší žebráci; tuláci; nemocní, kteří prosili o uzdravení; poutníci hledající zpověď; poslové; studenti; obchodníci; dokonce i králové, císaři a papežové (Ohler, 2002).

„Některé kategorie se lišily zřetelně – jiná barva kůže nebo jiný jazyk odlišovaly etnické menšiny, takovým znakem mohlo být i povolání, stejně jako vnější příznaky nemoci nebo viditelné zmrzačení. Nejčastější formou „rozlišení“ je oděv. Tuláci a zločinci se v oblékání od nižších společenských vrstev asi příliš nelišili, je ale možné předpokládat, že je přece jen určovaly hadry na nahém těle a hůl v dlani, jak je tradováno rytinami pozdějších století“ (Geremek, 1999).

V některých případech měl příchod cestovatelů do určitého místa vliv na celkový život společnosti. Pokud cestovatelé byli uznávaní a bohatí, mohli zvýšit vážnost a blahobyt navštívených míst. Na druhé straně, pokud do města přicházelo mnoho tuláků, pobudů nebo jiných potencionálních kriminálních živlů, snižovala se bezpečnost ve městě a často docházelo k násilným střetům, krádežím a dokonce i k vraždám. Příliv žebráků a nemocných také zvyšoval úmrtnost ve městech. Větší počet obchodníků na městských tržištích vytvářel konkurenční prostředí a snižoval ceny (Hájek z Libočan, 2014).

1.1.4 Novověk

Na počátku raného novověku se začaly vyskytovat první skupiny lidí, kteří se vzdávali tradičního způsobu života, spočívajícího v podřízenosti svému pánovi a nucené práci, namísto toho se rozhodli pro putování a svobodu (Rheinheimer, 2003).

„Tito tuláci, nazýváni též vagabundi, představovali osoby bez pána (masterless), tím vlastně negovali celý systém a stavěli se proti tehdejšímu hodnotovému řádu. Společnost s nimi zacházela nemilosrdně – běžné byly spontánní pogromy či vraždy, věznění a popravy“ (Himl, 2007).

Himl (2007) ve své knize také konstatuje, že až do novověku nebylo pro nikoho důležité, kde se jednotlivci zdržují, nikdo o tom ani nevedl záznam. Až s nástupem novověku se mocenské autority jako králové, šlechtici a městské úřady začali zajímat a

sbírat informace o pohybu svých poddaných nebo obyvatel na daném území a začaly se vést evidence o jejich pohybu (Himl, 2007).

„V Anglii docházelo k tzv. „ohrazování“. Znamená to zabírání a ohrazování pozemků, které původně patřily rolníkům nebo občině. Bylo doprovázeno násilným vyháněním rolníků a ničením jejich usedlostí. ... Na počátku 17. století bylo v Anglii 10–20 % půdy „ohrazeno“, rolníci tak přišli o své pozemky, o zdroj obživy. Někteří se stali zemědělskými dělníky na velkostatkách, nebo pracovali pro prosperující sedláky, další z nich tkali látky pro městské podnikatele (faktory) a z mnoha se stali pomocní dělníci, tuláci, žebráci nebo zloději“ (Němec a Gernešová, 2013).

1.1.4.1 Novověk za vlády Josefa II. a Marie Terezie

Během přelomu 18. a 19. století došlo k úpravě péče o potřebné, která se stala centralizovanější a lépe evidovanou. Sekularizace vedla ke snížení počtu klášterů, které předtím poskytovaly pomoc lidem v nouzi, a tak se světská moc musela postarat o tyto osoby sama. Na našem území se z podnětu císaře Josefa II. začaly stavět útulky pro chudé a mnoho dalších specializovaných zařízení pro lidi v nouzi (Průdková a Novotný, 2008).

Za vlády Josefa II. došlo ke zásadnímu posunu v oblasti vzdělání a sociální péče. Tento posun byl uskutečněn prostřednictvím tzv. tereziánského zákona, který stanovil povinnost každé obce s více než 800 obyvateli zřídit základní školu, chudobinec, sirotčinec a místo pro vyhnance. Cílem těchto kroků bylo posílit vzdělání a zlepšit životní podmínky pro chudé a osoby potřebující péči (Brandýnský, 2010).

Josef II. vydal v roce 1781 směrnice nazvané „pravidla direktivní“, které nejen stanovovaly pravidla pro nově zřizované instituce jako například nalezince, sirotčince, chudobince, porodnice a nemocnice, ale také podporovaly rozvoj institucionální péče. Tato směrnice také nařizovala stavbu farních chudinských ústavů, které se staly základem „veřejného chudinství“ a sloužily až do vydání domovského zákona v roce 1863 (Matoušek, 2012).

„Za vlády Marie Terezie byli za vagabundy označováni lidé bez pasu, ale i čeští poddaní, kteří se pohybovali mimo své panství. Ti, kteří byli opakovaně přistiženi při toulkách, byli vykázáni za hranice nebo, pokud byli fyzicky zdatní a zdraví, byli posláni do armády“ (Himl, 2007).

1.1.4.2 Domovské právo

V Římském řádu z roku 1862 se poprvé objevily zmínky o bezdomovectví. Každý občan tehdy měl tzv. domovské právo, které bylo získáváno narozením, sňatkem nebo dobrovolným pobytem v obci. Tyto zákony byly upraveny v roce 1863, kdy byl vydán domovský zákon. O pět let později byl však tento zákon změněn na chudinský zákon. Obec měla povinnost poskytnout pomoc chudému občanovi, který k ní administrativně patřil. Aby bylo možné získat nárok na chudinská opatření v nouzi, musely být splněny některé podmínky jako například domovské právo, prokázaná chudoba, neschopnost výdělků a nedostatek osob, které byly podle předpisů povinny nebo zavázány k poskytnutí pomoci chudému (Formánek et al., 2020).

Tehdejší zákon upravoval povinnost obce starat se o občany, kteří do ní patřili a potřebovali pomoc. Bezdomovectví se stalo označením pro osoby bez domovského práva, cizince a běžence. Pokud obec neměla možnost pomoci, mohla osoby umístit do obecního ústavu, například chudobince nebo starobince. Lidé bez majetku byli často ubytováni v takzvaných pastouškách (Matoušek, 2012).

Obce rozhodovaly o konkrétním typu pomoci, kterou poskytly, v závislosti na „místních poměrech“. Pomoc byla rozdělena do čtyř kategorií, které zahrnovaly pravidelnou a přechodnou pomoc, peněžitou a naturální pomoc a poskytování ubytování a zaopatření v chudobinci s určitou třídou. Nárok na veřejnou chudinskou péči nebylo možné uplatnit soudní cestou. Péče se vztahovala jak na obyvatele obce, tak i na bezdomovce. Bezdomovcům byla například přidělena obec správním úřadem a tímto měli tak stejný nárok na pomoc jako ostatní občané. Toto pomáhání bylo jen přechodným řešením, dokud bezdomovec nenalezl novou obec a nezískal domovské právo (Formánek et al., 2020).

„Domovské právo také souviselo také s policejním opatřením, zvláště s vyhoštěním, kdy tzv. osoby práce se štítící – tuláci, ale často i nezaměstnaní a političtí vězni byli posíláni do svých domovských obcí. Trestní zákon výslovně stanovoval, že nikdo nemůže být vypovězen z obce, do které patří, tj. ve které má domovské právo. Zákonné normy o domovském právu byly několikrát upravovány, ale jeho hlavní obsah, tj. právo na nerušený pobyt a na chudinské opatření, zůstával zachován“ (Formánek et al., 2020).

1.1.4.3 Průmyslová revoluce

V průběhu 19. století došlo s nástupem průmyslové revoluce k rozsáhlé migraci obyvatel z venkovských oblastí do měst, kde byly lepší příležitosti k získání zaměstnání

a s tím spojenému zlepšení životní úrovně. S tímto růstem populace v městských oblastech však narůstal také počet lidí bez domova, kteří byli většinou podporováni církevními organizacemi (Formánek et al., 2020).

Keller (2013) uvádí, že v tomto období došlo k masivní migraci chudého venkovského obyvatelstva do měst, kde vznikaly čtvrti obývané dělníky a chudinou. To vedlo ke zvýšení počtu lidí, kteří žili na ulici v bídě. Organizace církve a řádů se staraly o potřeby chudých lidí, ale toto úsilí bylo organizované, dobrovolné a motivované náboženským učením (Keller, 2013).

Dle Průdkové a Novotného (2008) pak příchod průmyslové revoluce, vzestup průmyslového sektoru a kapitalismu přinesl obrovské změny, které otřáslou stabilitou společnosti a vedly k její hluboké restrukturalizaci. Sociální problémy, které vznikly v důsledku průmyslové revoluce, byly příliš velké a složité, aby je mohla řešit pouze charita. Tyto problémy byly způsobeny nespravedlivými sociálními strukturami a zákonodárstvím. Proto se stát a církve spojily, aby společně řešily situaci chudoby. Stát se stal garantem pomoci a odpovědnost za péči o potřebné přešla na něj (Průdková a Novotný, 2008).

1.2 Moderní dějiny

1.2.1 První republika

Vznik první republiky byl jedním z politických následků první světové války, která se odehrávala v letech 1914 až 1918. Ač měla válka devastující dopad na společnost a ekonomiku Evropy, vzniklo po válce mnoho nových států, včetně Československa, které se osamostatnilo v roce 1918 a vznikla tak první republika.

„Za 1. republiky se poprvé objevila snaha o rozlišování těch, kdo státní pomoc potřebují a kdo ji zneužívají. Státní správa proto vypracovala systém – objevil se titul registrovaných žebráků, ale jeho získání bylo tak náročné, že mnozí to prostě vzdali“ (Bruntálová, 2001).

Dle Kalnického (2022) byli lidé bez domova známi již od dob Rakouska-Uherska a první republiky. Jednalo se převážně o lidi, kteří nebyli trvale usazení a pohybovali se často z místa na místo. Mezi tyto lidi patřili tuláci, žebráci a takzvaní vagabundi. K této skupině lidí se řadili i kočovní cikáni, chudí kočovní pastýři, kočovní divadelníci, kejklíři, kouzelníci, dráteníci a váleční invalidé a další umělci. Zvláštní skupinou byli šupáci, kteří měli zdroj obživy pro sebe a svou rodinu v příležitostných melouchách, tito lidé si

v důsledku své chudoby stavěli provizorní obydlí na okraji měst a společností. Mohli být ovšem z tohoto obydlí do 8 dnů vykázáni (Kalnický, 2022).

„Chudoba v roce 1930, na samém počátku velké hospodářské krize, byla příčinou i důsledkem toho, že se řada lidí ocitla bez střechy nad hlavou. A stát se snažil situaci řešit. V Praze tehdy existovalo šest chudobinců, které zaopatřily 1 352 osob, pět chudobinců s 963 osobami bez přístřeší a jedna noclehárna. Za celý rok ji využilo 160 tisíc osob, tedy v průměru 438 lidí bez domova denně. Dalším zařízením poskytujícím pomoc nejchudším Pražanům byly tzv. ohřívárny. Hlavní město jich provozovalo deset. Celkem se v nich od října do března „ohřálo“ 64,8 tisíce osob, což činí v průměru 356 osob denně. Vzhledem k počtu osob v chudobincích a chorobincích a průměrnému dennímu počtu osob zaopatřených v noclehárnách a ohřívárnách můžeme odhadovat, že je v roce 1930 využívalo v průměru 3 100 osob denně. Přibližně tři čtvrtiny z nich žily v poněkud lepších podmínkách chudobinců a chorobinců „na ulici“ přežívalo přibližně osm set osob. Tento hrubý odhad vychází výhradně z evidence lidí, kteří využili pomoci tehdejších charitativních zařízení. V Praze přitom žilo podle sčítání lidu z roku 1930 přibližně 950 tisíc obyvatel, tedy zhruba o 360 tisíc méně než v současnosti“ (Hortig, 2020).

„Ovšem i během první republiky fungovaly domocovací pracovny a nucené pracovní kolonie, případně kárné tábory“ (Modes, 2020).

1.2.2 Druhá světová válka

„Následuje období druhé světové války, které snahu o pomoc lidem bez přístřeší dramaticky otočilo. V tehdejší Protektorátu Čechy a Morava museli pracovat téměř všichni. Téma práce neodmyslitelně patří k nacistické propagandě. Samozřejmě k donucení obyvatel k práci existovaly náležité prostředky, například výchovné pracovní tábory. Lidé, kteří nebyli schopni pracovat, od režimu podporu rozhodně nezískali. Není ovšem pravda, že bezdomovectví tehdy neexistovalo. Existovalo, ale v jiné formě, než je známe nyní. Koncept tohoto režimu fungoval tak, aby následky jeho politiky nebyly zřejmé a lidé, kteří práci z nejrůznějších důvodů vykonávat nemohli, anebo nebyli považováni za dostatečnou pracovní sílu, bývali transportováni do koncentračních táborů“ (Modes, 2020).

Během druhé světové války došlo k radikálnímu snížení počtu nezaměstnaných v Evropě v důsledku hospodářství za války (Beier a Ocobock, 2014).

V roce 1918, kdy vznikla sociální péče, odpovídala společenské situaci tehdejší doby. Kvůli důsledkům války se stát začal velmi zajímat o rozvoj sociální péče. Hlavní

prioritou byla péče o zdraví. Vzniklo ministerstvo sociální péče a nové zákony o veřejné sociální péči. Také vzniklo sociální pojištění, které podporovalo jedince v případě nemoci. Stát zřizoval spolupráce se soukromými spolky sítě institucí, které se v péči vzájemně doplňovaly. V roce 1918 byla v Praze zřízena Ženská vyšší škola pro sociální péči a od roku 1962 začaly vznikat střední školy zaměřené na sociální péči (Matoušek, 2003).

1.2.3 *Bezdomovectví v letech 1948–1989*

Po nástupu komunistického režimu v roce 1948 se otevřeně hovořit o chudobě stalo nevhodné. Charitativní organizace byly zakázány, protože jejich existence by byla důkazem chudoby, což by však bylo v rozporu s komunistickou propagandou popírající existenci chudoby (Marek et al., 2012).

Komunistická strana Československa se držela hesla, že v socialistickém státě nebude chudých, což vedlo k vytvoření státních institucí, které dodnes fungují. Mezi tyto instituce patří domovy pro seniory, psychiatrické léčebny a ústavy pro dlouhodobě nemocné (Šulcová, 2014).

I když se oficiálně neuznávali lidé bez domova, existovali tací, kteří žili na levných ubytovnách a byli sociálně vyloučení. Tito lidé neměli kontakt s rodinou, nezajímali se o společnost a někdy se odmítali do ní integrovat, což vedlo k určité formě skrytého bezdomovectví. Obvykle měli tendenci trpět sociálními problémy jako závislostí, kriminalitou a promiskuitou (Průdková a Novotný, 2008).

Během této doby došlo ke zrušení různých zařízení, jako jsou chudobince a sirotčince, což znamenalo velké změny v této oblasti (Šulcová, 2014).

„Děti, které skončily na ulici a následně v domově pro děti se zvláštní péčí, se potýkaly taktéž s velkým problémem, který doba neřešila. Když se v osmnácti letech nemohly vrátit do původní rodiny, tak byly odvezeny tam, kde byly původně před transportem do domova pro děti nalezeny. Stávaly se z nich tedy lidé bez přístřeší“ (Modes, 2020).

„V této době samozřejmě platila pracovní povinnost, jež byla zakotvena v tehdejší Ústavě 9. května“ (Modes, 2020).

Za totalitního režimu platila pravidla, že každý občan by měl zůstat na místě svého trvalého bydliště a měl by mít právo na práci, přičemž práce se stala povinností. Lidé, kteří se nevešli do tohoto systému, museli být skryti, aby se vyhnuli represivním

opatřením. Osoba, která se odmítla podílet na práci, byla podle trestního zákona za příživnictví potrestána vězením (Marek et. al., 2012).

„Sankce mohla dosáhnout až částky 10 000 Kčs nebo jim byl uložen trest odnětí svobody. V tomto období se lidé bez přístřeší schovávali na nejrůznějších místech a vidět tedy v Československé socialistické republice nebyli. Přesto taci v republice byli, ale ve větším počtu schovávání například v kanálech nebo na jiných místech, které jim zajišťovaly co nejnebezpečnější úkryt před sankcemi a dalšími problémy, které jejich situaci jen zhoršovaly“ (Modes, 2020).

Jisté skupiny obyvatel, kteří trpěli nějakým handicapem, byly posílány do pečovatelských ústavů. Aby se potlačila chudoba, byla vytvářena umělá zaměstnanost a byly zřizovány ubytovny podniků pro lidi bez rodinné podpory. Avšak tato opatření byla zavedena na úkor lidských práv a svobod jednotlivce (Pěnkava, Kocmáňková, 2007; Kozáková, 1998 in Marek et. al., 2012).

„Každý občan musel mít v OP zapsáno místo pobytu a rovněž musel být zaměstnaný, jinak mohl být uvězněn za příživnictví. Samozřejmě, že zde byla spousta lidí, kteří takto žít nechtěli a razítko zaměstnavatele v OP bylo sice pravé, ale jen alibistické, protože tam ve skutečnosti nepracovali“ (Formánek et al., 2020).

„Už tehdy se vyčlenila skupina lidí, kteří nosili dlouhé vlasy a přes rameno měli plátěnou tašku od plynové masky, tzv. somračku, a jen kvůli razítku se vžil název „somráci“, stejně jako se vžil název „veksláci“ pro jinou skupinu, která prodávala před Tuzexem bony. Oficiálně mohl tehdejší občan ČSSR vidět bezdomovce a žebráky jen v novinách nebo v ČT, kde se hodně propagandisticky využívali pro zobrazování krize kapitalismu a tím se vyzdvihovaly přednosti socialismu.“ (Formánek et al., 2020).

V této době také docházelo ke znárodnění, které má vliv na hospodářskou situaci. V průběhu znárodnění se mohlo mnoho lidí ocitnout bez práce, a to zejména tedy v důsledku centralizace hospodářství a omezování soukromého podnikání. Samotné znárodnění nemá přímý vliv na bezdomovectví, ale může se podílet na vzniku sociálních problémů, které mohou vést k bezdomovectví nebo různým formám sociálního vyloučení.

V roce 1989 došlo k revoluci, která vedla k pádu komunismu a vzniku demokratického Československa a později samostatné České republiky. Problémy s bezdomovectvím se nicméně opět začaly stávat jedním z hlavních sociálních problémů (Cejnek, 2010).

1.2.4 Bezdomovectví po roce 1989

Ve své knize Průdková a Novotný (2008) uvádějí, že po roce 1989 došlo k velkým ekonomickým změnám, kdy mnoho podniků zkrachovalo a prodávalo své ubytovny. Tímto se zvýšil problém bezdomovectví, který nabýval postupně na intenzitě a prohluboval se. Lidé nebyli připraveni na změnu životního stylu a mnozí se s ní nedokázali vyrovnat. Někteří lidé se potýkali s obtížemi při adaptaci na novou politicko-ekonomickou situaci a s novými nároky, které na ně byly kladeny, jako je zodpovědnost za vlastní život a větší nároky na jednotlivce (Průdková a Novotný, 2008).

Počet bezdomovců po roce 1989 v ČR postupně rostl. Nárůst lze přisuzovat několika faktorům jako například dekriminalizaci příživnictví. Ta vedla k tomu, že lidé, kteří neměli trvalé bydliště nebo nepracovali, putovali do psychiatrické léčebny. Dalším faktorem byla zahraničí migrace, propuštění nebo amnestování vězňů a dalších. Velký vliv na zvyšování počtu těchto osob měla i privatizace podniků a rušení podnikových ubytoven, kde žili muži, kteří si na cestování po republice zvykli (Štěchová, 2009).

Dá se také předpokládat, že díky privatizaci majetků začali někteří původní majitelé bytů požadovat vyklizení od nájemníků, kteří tam dlouhodobě bydleli a neměli kam jít. Tyto situace vedly ke zvýšení počtu lidí bez domova, kteří kvůli restitucím přišli o svůj domov. Celkově je tedy možné říci, že během restituce (návratu dříve bezprávně odebraného majetku) po roce 1989 někteří lidé získávali své domovy zpět a jiní je ztráceli.

1.2.5 Amnestie prezidenta Václava Havla

Udělení amnestie téměř 30 000 vězňů tehdejším prezidentem Václavem Havlem v roce 1990 přineslo společnosti velké problémy. Na daný krok nepřipravená společnost řešila nedostatek míst v azylových domech, problémy na úřadech práce a také nedostatek sociálních pracovníků. Lidé propuštění z výkonu trestu pobývali na nádražích a kriminalita stoupala až masivně. Z důvodu prosazování kapitalistického ekonomického řádu docházelo k zavírání státních podniků, dolů, továren s dlouhodobou tradicí (a s tím spojeným tzv. tunelováním státních podniků), k restitucím, též dochází k rušení armád, otvírají se hranice, probíhá kuponová privatizace a s lichvou od státu počet osob bez přístřeší stoupá. Lidé se stali obětí dluhových pastí v důsledku systému, který umožňoval neomezené vymáhání dluhů exekutory. Často i v případech, kdy šlo o malé přestupky jako například jízda na černo v hromadné dopravě, kdy pokuta v řádu stovek mohla po přeměně vyústit způsobit až v desetitisícový dluh (Formánek et al., 2020).

1.2.6 Rok 2020 a celosvětová pandemie covid-19

„V krizové situaci roku 2020, kterou zavinila globální pandemie covidu-19, se v ČR objevily případy lidí, které Česká televize (dále ČT) ve svém tehdejších aktuálních zpravodajství na několika kanálech nazvala bezdomovci. Šlo to relativně movité lidí, kteří před několika lety prodali v ČR svůj majetek a odešli pracovat a žít do zahraničí. V souvislosti se zmíněnou pandemií jejich zaměstnavatel dočasně pozastavil podnikatelské aktivity a oni se vrátili do ČR – dle ČT de facto jako bezdomovci. První orgány a místní samospráva následně zápolily s otázkou, kam je umístit do povinné karantény“ (Kalnický, 2020).

„Když česká vláda vyhlásila z důvodu koronavirové epidemie nouzový stav, bez pochyby nejhůř na tom byli lidé bez domova. Těch doposud podle posledních statistik ministerstva práce a sociálních věcí žilo v zemi téměř 24 tisíc, z toho víc než desetinu tvořili mladiství. Největší problém lidí bez domova bylo – logicky – jak zůstat doma. To ovšem zdaleka není jediný problém. V době pandemie například záchytná síť pro lidi bez domova – Armáda spásy – skutečně zaznamenala zvýšený zájem o materiální pomoc – potraviny, hygienické prostředky, spacáky a oblečení. Je to tím, že osobám bez domova chybí základní příjmy jako jsou dary od cizinců, či sezónní práce anebo neformální výpomoc, například na trzích, vysvětluje ředitel pražského Centra sociálních služeb Lidická Jan Desenský“ (Veinbender, 2020).

1.3 Bezdomovectví

1.3.1 Vymezení pojmů

„Jen samotné slovo bezdomovec a bezdomovectví má několik definic, které se různí. Jedna označuje bezdomovectví za stav extrémní sociální izolace bez možnosti nebo dovednosti či ochoty jednotlivce tento stav měnit. Další označuje bezdomovectví za absenci vlastního trvalého a přiměřeného obydlí. Tím pádem se bezdomovec označuje za člověka, který není schopen si trvalé, vlastní a přiměřené obydlí získat nebo jej udržet z nedostatku finančních prostředků nebo jiných sociálních bariér“ (Formánek et al., 2019).

„V samotném zákoně se však termín bezdomovec a bezdomovectví nepoužívá. Vyskytují se zde zmínky o „osobách bez přístřeší“ a „osobách v nepříznivé sociální situaci, spojené se ztrátou bydlení“, avšak exaktní vymezení toho, co se rozumí přístřeším a kdo je osobou bez přístřeší, zde uvedeno není“ (Kalnický, 2022).

1.3.1.1 Pojem bezdomovec

Průdková a Novotný (2008) definují bezdomovce jako osobu, která se ocitla v situaci, která ji donutila k vyloučení ze společnosti nebo ke ztrátě vlastního obydlí. Musí tedy žít na veřejných prostranstvích nebo v nevhodných a nejistých bytových podmínkách. Nicméně je velmi důležité si uvědomit, že bezdomovec je především člověk, který nemá k dispozici žádné obydlí (Průdková a Novotný, 2008).

Sochůrek (2009) zase definuje bezdomovce jako osobu, která nemá stálé bydliště ani přístřeší, není nijak zaměstnána a nedodržuje kontakt s rodinnými příslušníky. Její přátelé jsou většinou jen další bezdomovci nebo lidé, kteří žijí na okraji společnosti. Je značně izolována od běžné společnosti a její vztahy s ní jsou minimální. (Sochůrek, 2009).

1.3.1.2 Pojem bezdomovectví

Průdková a Novotný (2008) definují bezdomovectví jako situaci, kdy lidé přijdou o své obydlí a ztratí tak základní zázemí a jistoty v životě, což může být důsledkem různých procesů a rozhodnutí, a v konečném důsledku vede k jejich vyloučení ze společnosti (Průdková a Novotný, 2008).

Dle MPSV (2021) je „bezdomovectví synonymem pro extrémní sociální vyloučení, jehož je chudoba nejen příčinou, ale i důsledkem. Faktury sociálního vyloučení mají povahu jak individuální, tak strukturální, přičemž je často nelze od sebe navzájem jednoznačně rozlišit. Stávající poznatky poukazují na to, že propad do bezdomovectví téměř nikdy nemá jednu příčinu, důvody pro vznik bezdomovectví jsou velmi individuální, v čase proměnlivé a na začátku mnohdy jen obtížně identifikovatelné. Bezdomovectví jako závažná forma sociálního vyloučení představuje kontinuální společenský fenomén, jehož účinné řešení si vyžaduje komplexní přístup“ (MPSV, 2021).

Vágnerová (2013) v knize popisuje, že bezdomovectví může být také vnímáno jako jeden z příkladů neproduktivního chování a neúčinného řešení problémů, neboť zahrnuje v sobě syndrom komplexního selhání sociálního systému. Tento jev je spojován s neschopností či neochotou dodržování běžných pravidel společnosti a akceptování jich. Když se člověk ocitne bez domova, může se z něj uvolnit určitý tlak od společnosti, která na něj kladla požadavky.

Nicméně tento stav ho zbavuje ochrany, kterou by mu poskytlo sociální začlenění do společnosti (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Bezdomovectví lze považovat i za sociální deviaci, jelikož se výrazně odchyľuje od běžné normy společnosti, kterou představuje například zajištěné bydlení a základní podmínky hygieny pro každodenní život (Barták, 2004).

Bezdomovectví je vhodné vnímat jako postupný proces, nikoli jako trvalý stav. Jedná se o reakci na nerozřešené problémy a zároveň způsob, jak s těmito problémy bojovat (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Hradecký (2007) ve své studii upozorňuje na problém pojmu bezdomovectví, které není možné definovat pouze jednou správnou definicí a přesná čísla k vyznačení skutečného stavu neexistují a je proto velmi obtížné, aby vládní orgány dokázaly na bezdomovectví adekvátně reagovat (Hradecký a kol., 2007).

Ve své knize Barták (2011) uvádí, že v České republice dosud neexistuje ani legislativní definice bezdomovectví. Mnoho politiků v této oblasti má stále pochybnosti ohledně toho, zda je řešení tohoto problému vhodné a nutné. Někteří z nich tvrdí, že poznávání v této oblasti je nedostatečné a upřednostňují zmírňování dopadů bezdomovectví a jeho následků místo odstraňování jeho příčin a prevence.

1.3.1.3 FEANTSA

Dle oficiálního webového portálu FEANTSA je systém ETHOS, který vypracovala organizace FEANTSA (Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci) a Evropská observatoř pro bezdomovectví, zároveň definicí a typologií (nebo klasifikací) bezdomovectví; to znamená, že navrhuje, jak by měla být populace bezdomovců identifikována, a rozděľuje ji do samostatných podskupin. Existují dva důvody proč se zaměřit na ETHOS. Přednostně je to jedna z mála definic bezdomovectví, která je koncepčně založená, a její koncepční základ je vysvětlen důkladněji než u jakékoli jiné definice (Amore et al., 2011).

„FEANTSA přijala tuto definici bezdomovectví: ‚Bezdomovectví je komplexní, dynamický a diferencovaný proces, V jehož rámci různí jednotlivci i skupiny procházejí různými vstupními a výstupními body.‘ Dle definice ETHOS pro lidi bez domova se jedná o souhrnné označení pro heterogenní populační skupinu zahrnující jak viditelné bezdomovce, tj. osoby, které spí venku (bez střechy), tak osoby, které v důsledku nemožnosti zajistit si jiné bydlení žijí v ubytovacích zařízeních pro bezdomovce, dále osoby, jejichž bydlení je nejisté, a také osoby, které žijí v podmínkách, které neodpovídají minimálním standardům bydlení v daném kulturním a sociálním prostředí“ (MPSV, 2021).

1.3.2 Formy bezdomovectví

Marek (2012) uvádí, že bezdomovectví je rozlišováno na zjevné, skryté a potencionální (Marek et al., 2012).

1.3.2.1 Zjevné bezdomovectví

Zjevní bezdomovci jsou obvykle snadno rozeznatelní díky svému zanedbanému vzhledu, špinavému oblečení a rozpadající se obuvi, stejně jako podle svého chování, jako je například sbírání nedopalků od vykouřených cigaret, pohrabování se v popelnících a kontejnerech, žebrání na veřejnosti. Téměř vždy u sebe mají různé tašky nebo vozíky, ve kterých s sebou nosí veškeré své věci (Průdková a Novotný, 2008). Tito lidé jsou často vnímáni jako bezdomovci a sami dotyční buď nechtějí, nebo nejsou schopni skrýt své bezdomovectví (Marek et al., 2012). Tato skupina je početně nejmenší, ale zato vzbuzuje nejčastější a nejsilnější reakce, protože je velmi viditelná a lidé z nich mohou mít i různé obavy (Kalnický, 2022). Zjevní bezdomovci také vyhledávají v mrazivých měsících noclehárny pro veřejnost (Formánek et al., 2020). Když člověk přespává na veřejných prostorech, jako jsou například mosty, kanály, vagóny odstavené v doku nebo v nezákonně obsazených stavbách (tzv. squaty), je tedy snadno rozpoznatelné, že se jedná o zjevné bezdomovce. Avšak počet lidí žijících přímo na ulici nebo v prostorech, která nejsou určené pro bydlení, je menší než počet „skrytých“ bezdomovců (Vágnerová et al., 2018).

1.3.2.2 Skryté bezdomovectví

Skrytí bezdomovci jsou lidé, kteří sice žijí jako bezdomovci, ale nesnaží se to okolí příliš ukazovat. Na rozdíl od ostatních bezdomovců se snaží utajit svůj bezdomovecký životní styl a skrývají své problémy. Svému zevnějšku věnují pozornost a často nosí čisté a dobře padnoucí oblečení. Skrytí bezdomovci se distancují od těch, kteří jsou bez bezdomovstvím postižení zjevněji a mohou být někdy vůči nim dokonce pohrdaví (Průdková a Novotný, 2008). Skrytí bezdomovci se snaží najít jinou strategii než přežívání na ulici, přestože nemají možnost stálého bydlení. I když mají místa, kde mohou přespat, nejsou považováni za bydlící, protože nežijí v oficiálním bydlení. Jejich způsob života připomíná bezdomovectví, protože se uchylují do ubytoven, nocleháren anebo ke známým (Marek et al., 2012). Jedinci, kteří se uchylují ke skrytému bezdomovectví, mohou tuto formu života použít jako přechodnou fázi k návratu z ulice do společnosti,

nebo naopak jako krok zpět z normálního života do bezdomovství (Vágnerová et al., 2018). Skryté bezdomovectví zahrnuje situaci, kdy se lidé bez domova neuchylují k veřejným službám a nejsou proto registrovaní jako bezdomovci. Tito jedinci se často ukrývají v demolovaných budovách, sklepích, vracích automobilů nebo dokonce v kontejnerech (Formánek et al., 2020). Jedinci v situaci skrytého bezdomovectví často přecházejí z místa na místo a zřídka zůstávají déle na jednom místě. Ačkoliv neznáme přesný počet těchto lidí, existuje domněnka, že s krytí bezdomovci tvoří výrazně větší skupinu než zjevní bezdomovci (Průdková a Novotný, 2008).

1.3.2.3 Potencionální bezdomovectví

Potencionální bezdomovci jsou lidé, kteří jsou ohroženi bezdomovectvím. Tyto osoby obvykle pracují a mají i kde bydlet. Jejich bydlení je ovšem nejisté a mohou žít v obtížných a náročných podmínkách. I když mohou mít zdánlivě kde bydlet, v realitě se jedná o nestabilní situaci a hrozí, že se ze dne na den ocitnou na ulici. Bezdomovcem se mohou stát kdykoliv (Průdková a Novotný, 2008). Obvykle se jim nenabízejí služby terénního ani ambulantního typu, protože v této fázi není zřejmé, že by měli potřeby nebo problémy spojené s bezdomovectvím (Marek et al., 2012). Do kategorie potencionálních bezdomovců patří osoby, které se nacházejí v nejistých bytových podmínkách a hrozí jim bezdomovectví. Tuto skupinu tvoří také lidé, kteří očekávají propuštění z dětských domovů, vězení nebo psychiatrických léčeben. Mezi potencionální bezdomovce patří rovněž přistěhovalci, migranti a azylanti, což přispívá k růstu této skupiny (Formánek et al., 2020). Do této skupiny mohou také patřit lidé, kteří bydlí v podnájmu (zejména bez smlouvy o nájmu), rozvedení, nezaměstnaní, lidé pracující pouze příležitostně nebo nelegálně, lidé s návykovými závislostmi, závislí na hazardních hrách a další, jsou také potencionálními bezdomovci. Nedostupnost vlastního bydlení je pro ně největším problémem, často ani neusilují o jeho získání a věří že by měli bydlení získat bez jakéhokoliv úsilí (Průdková a Novotný, 2008).

1.3.3 Nedobrovolné a dobrovolné bezdomovectví

V odborné literatuře se lze setkat s posledním kritériem a to je svobodná volba, což znamená, že jedinci mají možnost rozhodovat se o svém životě samostatně. Na základě tohoto kritéria lze rozdělit bezdomovce do dvou skupin – nedobrovolné a dobrovolné (Kalnický, 2022).

1.3.3.1 Nedobrovolné bezdomovectví

Nedobrovolní bezdomovci jsou lidé, kteří se dostali do situace bezdomovectví proti své vůli, často kvůli nečekaným událostem, které nebyly způsobeny jejich vlastní vinou. Mohou to být například úrazy, ztráta partnera, přírodní katastrofy, zadlužení nebo závislost na alkoholu nebo drogách. Někteří z těchto lidí přijímají pomoc od ostatních, zatímco jiní ne. Často se cítí beznadějně a nevědí, jak se dostat z této situace, ačkoli nejsou spokojeni s tím, jak žijí, a nemají jasno v tom, jak by mohli najít nový směr svého života (Kalnický 2022).

1.3.3.2 Dobrovolné bezdomovectví

Skupina dobrovolných bezdomovců se vyznačuje tím, že se rozhodli žít tímto alternativním způsobem života z vlastní vůle, z různých důvodů nebo poté, co se po určité době dobrovolného bezdomovectví svobodně rozhodli setrvat v této situaci. Někteří z nich jsou spokojeni, zatímco jiní ne, ale všichni mají tento životní styl jako svou volbu (Kalnický, 2022).

Na základě informací od poskytovatelů sociálních služeb pro bezdomovce je možné usoudit, že podíl tzv. dobrovolných bezdomovců v ČR je pouze 5 až 10 %. Někteří odborníci odmítají myšlenku dobrovolného bezdomovectví, jelikož se domnívají že se jedná o rezignaci na možnost zlepšit svou životní situaci (Janoušková, Nadělníková, 2008).

1.3.4 Příčiny bezdomovectví

Existuje celá řada příčin, které vedou k bezdomovectví. Bezdomovci jsou rozmanitou skupinou lidí s různým sociálním a ekonomickým zázemím. Mezi nimi nalezneme nejen zkrachovalé podnikatele a bývalé drogové bosse, ale také invalidní důchodce, starobní důchodce, nájemníky (kteří se dopouštěli krádeží), opakovaně trestané osoby, zestárlé kněze, osoby bez pracovních zkušeností, rozvedené a zadlužené jedince. Existují také lidé, kteří zvolili bezdomovectví jako své dobrodružství, jemuž se chtějí věnovat (Průdková a Novotný, 2008).

Marek, Strnad a Hotovcová (2012) rozdělují příčiny na objektivní a subjektivní. Obvykle jsou objektivní příčiny bezdomovectví spojovány s chybami systému, přičemž bezdomovci jsou vnímáni jako oběť této chyby. Na druhé straně subjektivní příčiny bezdomovectví ukazují na negativní vlastnosti jednotlivce. Zatímco státní orgány mohou

řešit systémové příčiny, klient musí sám změnit své vlastní chování, aby řešil subjektivní příčiny (Marek et al., 2012).

Průdková a Novotný (2008) ve své knize uvádějí, že vnější příčiny (jinak také objektivní nebo strukturální) bezdomovectví jsou způsobeny vztahem mezi ekonomickou politickou situací v zemi a celkovým společenským klimatem. Tyto faktory mohou být ovlivněny zejména sociálními politikami států a zákony, příklad vysokou mírou nezaměstnanosti, chudobou, nedostatečným zabezpečením pro osoby v důchodu nebo osoby s onemocněním, nedostupností bydlení a diskriminací menšin. Tato fakta také mohou být způsobena institucionálními příčinami (Průdková a Novotný, 2008).

Dále také uvádí, že vnitřní (neboli subjektivní) příčiny bezdomovectví jsou spojeny s materiálními, osobními a vztahovými podmínkami jednotlivých osob a rodin. Materiální podmínky zahrnují nízký příjem, ztrátu zaměstnání, zadlužení a ztrátu bydlení. Pokud je člověk dlouhodobě nezaměstnaný může ztratit pracovní návyky a v některých případech i kvalifikaci. Mnoho bezdomovců trpí nedostatečnými sociálními dovednostmi, které jsou nutné pro získání a udržení zaměstnání. Vztahové podmínky mohou být také faktorem, stejně jako dysfunkční rodiny, manželské problémy, nedostatek rodinné podpory a narušené vztahy. Mezi osobní faktory patří fyzické nebo duševní choroby, poruchy osobnosti, traumata z minulosti, jako je ztráta blízkých osob, sexuální zneužívání v dětství, týrání a závislosti rodičů na návykových látkách (Průdková a Novotný, 2008).

„V rámci bezdomovecké epizody není až tak důležité hledat, co se přesně stalo v době, když se klient stal bezdomovcem (primární příčiny), protože s tím se nedá nic udělat. Mnohem významnější je zjistit, proč na ulici zůstává (sekundární příčiny) nebo proč se na ulici vrací (terciární příčiny)“ (Marek et al., 2012).

1.3.5 Charakteristika bezdomovců

1.3.5.1 Věk

Podle zkušeností se většina bezdomovců nachází ve středním věku, protože nebyli schopni přizpůsobit se politicko-ekonomickým změnám v devadesátých letech. Také však existuje důležitá skupina mladých bezdomovců, kteří prošli ústavní výchovou nebo uprchli z domova a nemohou se tam vrátit, ať už z vlastní vůle, nebo kvůli různým

okolnostem. Tito lidé bývají nezralí, s nedostatečnými životními zkušenostmi a žijí ve skupinách, které mohou být nebezpečné (Průdková a Novotný, 2008).

Ve své knize Hradečtí (1996) píší, že bezdomovci na území Evropy jsou převážně mladšího věku, zatímco v ČR se nacházejí bezdomovci ve středním věku a starší. Pyramida věkových skupin bezdomovců se neustále mění a vyvíjí, proto nemůže být tato definice stálá (Hradecká a Hradecký, 1996).

Vágnerová (2018) uvádí, že „*věkové složení českých bezdomovců se mění, což závisí na skutečnosti, že v době před 30 lety na ulici žádní lidé nežili a teprve pak se začali objevovat. Průběhu posledních 25 let jejich četnost narůstá: někteří z nich přežívají na ulici mnoho let, jiní, zejména mladí lidé, na ulici teprve přicházejí*“ (Vágnerová et al., 2018).

1.3.5.2 Rodinný stav

Barták (2011) se svým výzkumu uvádí, že: „*Z hlediska rodinného stavu uvedla téměř polovina respondentů, že jsou svobodní, následovala skupina rozvedených. Svobodní a rozvedení představuje téměř devadesát procent respondentů. V rámci souboru pouze nepatrná skupina respondentů uvedla, že žije v nesezdaném soužití nebo že ovdověla*“ (Barták, 2011).

Dle Průdkové a Novotného (2008) je počet bezdomovců, kteří jsou svobodní nebo rozvedení, velmi vysoký a srovnatelný. Naopak ovdovělí a ženatí jsou v menšině. Pravděpodobně existuje také významný počet žen bez domova, ale přesná čísla nejsou k dispozici (Průdková a Novotný, 2008).

1.3.5.3 Vzdělání

Barták (2011) se svým výzkumu také identifikuje skupiny bezdomovců podle nejvyššího dosaženého vzdělání. Podle dat je nejčastějším dosaženým vzděláním bezdomovců základní vzdělání nebo vyučení. Toto vzdělání uvedla více než polovina dotazovaných bezdomovců. Pouze relativně malé procento z nich mělo neukončené základní vzdělání. Bezdomovectví se však nevyhýbá ani lidem s vysokoškolským vzděláním (Barták, 2011).

Průdková a Novotný (2008) doplňují, že v tomto případě má pro tohoto člověka a zejména pro jeho rodiče vzdělání malý význam, protože jim pravděpodobně chybělo podpůrné prostředí, které by jim umožnilo dále studovat (Průdková a Novotný, 2008).

1.3.5.4 Fyzické a duševní zdraví

Když dle Průdkové a Novotného (2008) hovoříme o zdravotním stavu lidí bez domova, je důležité rozlišit mezi fyzickým a duševním zdravím. Zdravotní problémy způsobené špatným fyzickým stavem jsou zřídka hlavní příčinou bezdomovectví, zatímco mnoho lidí se na ulici ocitlo kvůli duševním onemocněním (Průdková a Novotný, 2008).

Lidé bez domova podle svých vyjádření méně často trpí chronickým onemocněním než bydlící společnost, což však spíše odráží rozdílné vnímání nemoci než skutečný zdravotní stav. Na rozdíl od bydlící populace, která uvádí artrózu, hypertenzi a potíže s páteří, jako nejčastější chronická onemocnění, bezdomovci více trpí kožními a duševními onemocněními. Přesto uvádějí také hypertenzi a diabetes. Navíc bylo potvrzeno, že mezi bezdomovci existuje vyšší výskyt duševních chorob, což ukázala studie o duševním zdraví bezdomovců (viz Dragomirecká, Kubisová, Anděl, 2004 in Barták, 2004).

1.3.5.5 Kriminalita

I když mnozí bezdomovci mají zkušenost s kriminalitou a někteří se dopouštějí drobných trestných činů z nouze, nelze tvrdit, že jsou aktivně zapojeni do organizovaného zločinu. Není pravděpodobné, že by dokázali vést nebo se účastnit větších kriminálních akcí nebo participovat na organizovaném zločinu, protože jim chybí potřebné schopnosti a koordinace. Organizovaný zločin vyžaduje rafinovanost, systematičnost a synchronizaci, což je něco, čemu bezdomovci prostě nemohou odpovídat (Hradecká a Hradecký, 1996).

1.3.5.6 Invalidní bezdomovci

Průdková a Novotný (2008) věnují část kapitoly také bezdomovcům vozíčkářům, lidem s amputovanými končetinami a dalším postiženým jedincům jako významnému problému vzhledem k závažným následkům chorob a úrazů, které často vedou k neschopnosti uspokojovat základní potřeby, jako je přijímání potravy, hygiena a pohyb. Sociální zařízení pro bezdomovce většinou nejsou bezbariérová a neumožňují vozíčkářům pohyb po zařízení. Pracovníci těchto zařízení nejsou schopni poskytnout celodenní péči o nesoběstačné jedince a často musí suplovat činnost jiných odborníků (Průdková a Novotný, 2008).

1.3.6 Pouliční způsob života bezdomovců

1.3.6.1 Vzhled

Tělesný vzhled je často klíčovým prvkem, který umožňuje rozlišit jednotlivé bezdomovce. Hygienické návyky je na ulici obtížné udržovat a někteří jedinci nejsou ochotni sdílet sprchy s ostatními v charitativních organizacích. Ti, kteří nechtějí platit za veřejné sprchy, spoléhají na laskavost svých známých. Pro ty, kteří se na ulici zdržují krátce, je důležité udržovat každodenní hygienické návyky, což jim pomáhá udržet pocit hrdosti a neidentifikovat se s ostatními bezdomovci (Marek et al., 2012).

Bezdomovci se oblékají v neobvyklých kombinacích, jelikož nemají moc přístup k oblečení dnešní módy v charitativních obchodech ani v kontejnerech. Nejdůležitější je pro ně praktičnost – oblečení musí hlavně chránit tělo. Jednotlivé kusy oblečení nemusí spolu ladit, hlavním účelem je praktičnost vrstvení oděvů v zimních měsících. Když se oblečení zašpiní nebo se jim přestane líbit, jednoduše ho vyhodí a pořídí si nové, velmi zřídka si oblečení perou (Průdková a Novotný, 2008).

Bezdomovci často používají igelitové tašky z různých obchodů a batohy jako součást svého vzhledu a uliční kultury. V těchto taškách mají úložiště veškerého majetku a jsou důležitým prvkem praktičnosti. Malé batůžky jsou preferovanější a bezdomovci si v nich nosí všechny své věci s sebou, aby se vyhnuli riziku ztráty nebo krádeže (Marek et al., 2012).

1.3.6.2 Bydlení

Bezdomovci tráví většinu dne v místech, které jsou veřejně přístupná. I když spí na ulici nebo v opuštěné budově, nemají vlastní bydlení ani soukromí. Ačkoli tato místa slouží pouze jako přechodné přespání a nesplňují formy běžného bydlení v naší společnosti, bezdomovci je označují jako své „domovy“ (Hradecký, 2006 in Marek et al., 2012).

Bezdomovci obvykle žijí v bídých podmínkách a mají neuspokojivou úroveň kultury bydlení. Někteří z nich žijí v extrémním nepořádku a špíně, obklopeni odpadky a zvířaty. Jiní se snaží udržovat alespoň relativní pořádek a mají provizorní postele a ohniště, na kterém se vaří. Poslední době se objevili bezdomovci, kteří stanují poblíž velkých nákupních center, kde mohou najít potraviny v kontejnerech (Průdková a Novotný, 2008).

Bezdomovci se občas spojují do párů, ale zřídka vytvářejí větší skupiny. Tyto dvojice jsou relativně stabilní a závislé na sobě, strávit společně všechny své volné dny. V těchto vztazích se vždy stará silnější partner o slabšího (Marek et al., 2012).

Marek (2012) uvádí, že se bezdomovci se mezi sebou dělí na dva typy – na ty, kteří nemají stále bydliště, a na tzv. squatery se stálým bydlištěm (Marek et al., 2012).

Bezdomovci squatují v obytných, komerčních, průmyslových a zemědělských budovách ve veřejném i soukromém sektoru. Bezdomovci, kteří squatují, obývají prázdné budovy, včetně bytů čekajících na demolici, opuštěné obytné a komerční budovy. Tito lidé vyhledávají budovy, které jsou prázdné a občas se do nich bojí vstoupit (tj. aby se vyhnuli spácháním trestného činu), také je nejméně pravděpodobné, že by přitahovali pozornost veřejnosti (Reeve, 2011).

Jak jsem již jednou zmiňovala, Vágnerová (2018) popisuje, že *„Když člověk přespává na veřejných prostorech, jako jsou například mosty, kanály, vagóny odstavené v doku nebo v nezákonně obsazené stavby (tzv. squaty), je tedy snadno rozpoznatelné, že se jedná o zjevné bezdomovce“* (Vágnerová et al., 2018).

1.3.6.3 Zdroje obživy

Bezdomovci jsou obvykle vyloučení z normálního života a často i z pracovního procesu. Snaží se žít z alternativních zdrojů, někdy se dokonce pohybují na hranici zákona. Většinou se však nezaplete do závažnějšího kriminálního skutku (Marek et al., 2012).

Podle Vágnerové (2013) je důležitým aspektem pro přežití osob na ulici potrava, ubytování a pocit bezpečí, které si musí zajistit různými způsoby. K dispozici jsou charitativní organizace, ale mnoho potřebných věcí mohou najít v odpadcích nebo mezi vyřazeným zbožím. Někteří získávají peníze díky žebrání, zatímco jiní je mohou ukrást nebo získat výměnou za sexuální nebo jiné služby (Vágnerová et al., 2013).

1.3.6.4 Žebrání a somrování

Žebráci se snaží získat pomoc tím, že se pouze nacházejí v přítomnosti mnoha lidí. Typicky se jedná o starší osoby a alkoholiky, kteří mají nataženou ruku s nádobkou nebo čepici na peníze. Zhruba třetina žebrajících stojí, zatímco dvě třetiny sedí nebo klečí. Polovina žebrajících má nějaký handicap nebo ho alespoň předstírá, zatímco třetina z nich

má u sebe psa. Žebráci bývají často špinaví a snaží se demonstrativně ukázat svou chudobu a problémy, aby vzbudili soucit (Růžičková, 2005 in Marek et al., 2012).

Somrování je činnost, kdy lidé používají příběh či výmluvu ke zdůvodnění svého požadavku na peníze. Tento způsob si často volí mladší lidé a lidé závislí na drogách. Žebrání provozují na místech s velkým pohybem lidí, jako jsou dopravní uzly nebo parky. Někteří z nich se nebojí přiznat že jsou bezdomovci a že potřebují peníze na jídlo či ubytování. Většina však používá příběh jen jako zástěrku a peníze poté využívají na nákup alkoholu nebo drog (Marek et al., 2012).

1.3.6.5 Vybírání popelnic

Bezdomovci tento způsob obživy nazývají „fárání“ nebo také „háčkování“. Jde o způsob kdy bezdomovci překonávají své hranice a snaží se najít potravu. Zpočátku se mohou cítit nesví, když sáhnou do popelnice, ale poté se učí, kde a kdy najdou nejlepší potravu. Tento způsob obživy se podobá houbaření a každý bezdomovec má svou oblast, kterou obchází (Marek et al., 2012).

1.3.6.6 Sociální služby

Bezdomovci se často obracejí na charitativní organizace, aby se mohli zdarma najíst a provést hygienu. Ti, kteří využívají tyto služby dlouhodobě, si plánují svůj den podle nabídky sociálních služeb. Většina bezdomovců také neobdrží státní podporu, protože podmínky pro sociální dávky jsou nastaveny tak, že většina z nich na tyto dávky nedosáhne (Marek et al., 2012).

1.3.6.7 Brigády a práce

Bezdomovectví často souvisí s nezaměstnaností. Existuje řada faktorů, které brání bezdomovcům v získání práce jako například ztráta osobních dokladů, trestní rejstřík, nedostatečná kvalifikace, bezdomovectví, nestabilní zázemí, osobní faktory, jako jsou vzhled a komunikace, a také negativní pověst, kterou bezdomovci mívají jako pracovníci (Marek et al., 2012).

Pokud bezdomovci pracují, obvykle pracují nelegálně nebo se spoléhají na příležitostné práce, které jsou často ve formě dohody o provedení práce. V některých případech se také spoléhají na nelegální práce bez jakékoliv dohody (Hradecká a Hradecký, 1996 in Průdková, 2008).

1.3.6.8 Krádeže

Bezdomovci se často uchylují ke krádežím, aby získali peníze. Názory na tento způsob získávání prostředků se liší: někteří ho považují za nevhodný, zatímco jiní ho vidí jako možnost k přežití. Většinou bezdomovci kradou, když potřebují peníze na alkohol anebo drogy (Vágnerová et al., 2013).

Bezdomovce upoutává představa rychlého přivydělání při finanční tísní. Pokud nejsou závislí na návykových látkách, dokáží žít velmi skromně. Nicméně lidé, kteří trpí závislostí na drogách, mají vyšší náklady a samozřejmě větší výdělky. Mezi bezdomovci jsou tedy velmi populární krádeže v obchodech, zejména u mladších jedinců (Marek et al., 2012).

1.3.6.9 Prostituce

Prostituce je jednou z možností, jak bezdomovci mohou získat peníze, i když relativně málo využívanou nebo jen málo přiznávanou cestou. Některé ženy si tak vydělávaly již předtím, než skončily na ulici. Hlavním důvodem pro volbu tohoto způsobu získávání peněz i jeho snadnost a účinnost, i když je to ponižující způsob, jak rychle vydělat peníze (Vágnerová et al., 2013).

1.3.7 Prevence bezdomovectví

„V každé společnosti existují lidé, kteří z různých (objektivních či subjektivních) důvodů nemají dovednosti nebo prostředky k tomu, aby si zajistili bydlení nebo udrželi sami. Je proto povinností státu, aby v rámci uplatňování principu solidarity těmto lidem, a to prostřednictvím různých legislativních i nelegislativních opatření (od sociální práce až po sociální dávky), pomáhal“ (MPSV, 2021).

Kalnický (2022) ve své knize uvádí názor autorky Vršítkové (2009), která zdůrazňuje, že prevence bezdomovectví by se měla soustředit zejména na dvě oblasti. Hlavní oblastí je primární a sekundární prevence, což zahrnuje hledání lidí, kteří mají problémy s placením nákladů na bydlení, opouštějí ústavy, jsou dlouhodobě nezaměstnaní, zažili neočekávanou životní událost nebo jsou starší a osamělí. Druhou oblastí je terciární prevence, která se zaměřuje na začlenění osob bez přístřeší zpět do společnosti. Je důležité vyhledat tyto osoby co nejdříve, než si zvyknou na život bez domova, aby bylo snazší je reintegrovat zpět do společnosti. Opatření, jako je sociální nebo podporované bydlení, jsou důležité pro zajištění úspěšné terciární prevence.

Primární a sekundární prevence by měly být zaměřeny na identifikaci seniorů s nižšími příjmy, ti mají vysoké náklady na domácnost, jsou zatíženi půjčkami nebo exekucemi, stravují se sami nebo pečují o svého partnera. Prevence bezdomovectví je důležitá a měla by se soustředit na včasné řešení problému a poskytnutí sociální pomoci, aby se předešlo vzniku bezdomovectví (Vršítková, 2009 in Kalnický, 2022).

Dle studie Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví (2003) se podle poskytovatelů služeb pro bezdomovce nejvíce osvědčily služby, které se zaměřují na hodnocení potřeb a rozvoj cílů jednotlivců. Tyto služby jsou koncentrovány na pomoc při orientaci v základních životných situacích a osobním managementu. Jejich cílem je rozvíjet základní životní dovednosti jako je samostatnost, schopnost komunikace, spolupráce a plánování cílů, což jsou dovednosti, které u bezdomovců často nejsou dostatečně rozvinuté. Tyto služby mají preventivní charakter a mají za úkol pomoci bezdomovcům začlenit se zpět do společnosti (Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví, 2003).

Dále se zde také zmiňuje, že v aktuálních ekonomických podmínkách v ČR se nelze spolehnout na to, že by trh s byty byl schopen nabídnout adekvátní alternativu pro lidi s nízkými příjmy. Zejména tedy pro ty, kteří trpí dalším omezením (například osamělostí, neschopností se rychle orientovat ve světě, nižší rozumovou inteligencí apod.). Proto je nezbytné vybudovat byty prostřednictvím podporovaného bydlení, zahrnujícího i potřebné služby a umožnit těmto skupinám obyvatel platit za takové bydlení (Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví, 2003).

1.3.8 Organizace pro služby sociální prevence

Dle Vágnerové (2013) jsou sociální služby v oblasti sociální prevence bezdomovectví rozděleny do tří úrovní. První úroveň je terénní práce, následuje úroveň nízkoprahových středisek a poslední úroveň je systém pobytových služeb. Každá z těchto úrovní vyžaduje větší míru spolupráce než předchozí. Čím je vyšší úroveň služeb, tím větší je sociální kontrola a požadavek na klienta. Systém funguje na bázi pozitivních a negativních pobídek, kdy splnění požadavků vede k poskytnutí služeb a jejich nesplnění k odmítnutí. Cílem je naučit klienta, jak fungovat v rámci společnosti, avšak mnoho z klientů opouští programy reintegrace dříve, než je dokončí. To vede k selekci. Selekcí vede k jedné praktické funkci, těchto služeb je nedostatek a pokud klient nesplňuje požadavky, je možno ho z programu vyloučit, jelikož na jeho místo čeká další zájemce.

Postup na vyšší úroveň služeb jako např. do sociálního bytu je stále náročnější. Stoupá s ním totiž nedostatek lůžek v systému pobytových služeb (Vágnerová et al., 2013).

Tyto služby se řídí a dále postupují dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Legislativa v ČR, 2020). Kdy tento zákon cituje a odkazuje na definice organizací pomáhajícím osobám bez přístřeší viz.:

§ 69 Terénní služby

Terénní sociální práce se vztahuje na sociální práci prováděnou na ulici a je kombinovaná s dalšími sociálními službami (streetwork). Tento druh služeb se zaměřuje na jednotlivé potřeby klienta v jeho přirozeném prostředí, zároveň chrání veřejnost před nebezpečnými jevy. Terénní sociální práce je zvláště užitečná při vzniku nové sociální služby, kdy je potřeba informovat klienty o nových službách a získat si jejich důvěru. Klade se důraz na specifický vztah mezi pracovníkem a klientem, kdy pracovník přichází za klientem s nabídkou služeb. Terénní sociální práce je nezbytná pro práci se sociálně patologickými skupinami, které z nějakého důvodu nejsou ochotny nebo schopny navštěvovat tradiční stacionární sociální služby určené pro práci s nimi (Janoušková, 2008 in Marek et al., 2012).

§ 61 Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahové denní centrum je sociální zařízení, které slouží lidem bez domova a nabízí jim velkou místnost se stoly a židlemi pro odpočinek a možnost se najíst. Klienti si mohou jídlo přinést nebo zakoupit v denním centru za nízkou cenu. K dispozici jsou rychlovarné konvice, vařiče a někdy dokonce i kuchyňky. Mezi standartní služby patří hygienické zařízení, včetně toalet, umývadel a sprch. Také je zde šatník, kde mohou klienti dostat oblečení a obuv zdarma nebo za symbolickou cenu. Některá denní centra nabízejí služby praní a žehlení prádla (Průdková a Novotný, 2008).

Očekává se, že uspokojení základních potřeb bezdomovců snížit napětí mezi nimi a společností. Zmenší pravděpodobnost, že se stanou oběti sociální patologie a umožní se jim lépe soustředit na reintegraci zpět do společnosti (Marek et al., 2012).

§ 63 Noclehárny

Noclehárna je sociální instituce sloužící k poskytování přespání pro osoby bez přístřeší. Noclehárna také může být užitečná pro uživatele z hlediska hygienických nebo

potravinových služeb za poplatek nebo zdarma. Každý klient má nárok na nocleh po dobu jedné noci, avšak je možné být ubytován opakovaně. Noclehárna zajišťuje teplé, suché a bezpečné prostředí, včetně čisté postele s peřinou a polštářem (Průdková a Novotný, 2008).

§ 57 Azylový dům

Azylový dům je sociální zařízení, které poskytuje komplexní podporu lidem bez domova, kteří se aktivně snaží zlepšit svou situaci a integrovat se do společnosti (Průdková a Novotný, 2008).

§ 58 Dům na půl cesty

Domy na půl cesty jsou sociálním zařízením a jsou určeny pro mladé lidi, obvykle ve věku 20 až 26 let, kteří opustili školní zařízení a jsou v ochranné výchově nebo v ústavní péči. Tento typ zařízení poskytuje pomoc lidem na cestě k nezávislému životu a zároveň jim umožňuje se vyhnout závislosti na institucích. Ovšem stále nejsou tyto osoby úplně připraveni na samostatný život ve vlastním bytě. Někteří z klientů by pravděpodobně skončili na ulici, kdyby neměli pomoc a podporu tohoto zařízení (Průdková a Novotný, 2008).

1.3.9 Organizace poskytující sociální služby v Českých Budějovicích

Pomoc osobám bez přístřeší poskytují služby dle Průvodce sociálními službami v Jihočeském kraji 2022 (2022) organizace:

- Charita České Budějovice jako terénní program,
- Charita České Budějovice jako nízkoprahové denní centrum,
- Charita České Budějovice jako noclehárna,
- Charita České Budějovice jako azylový dům,
- Jeslová a azylová zařízení České Budějovice, příspěvková organizace jako azylový dům Filia
- Linka důvěry České Budějovice, o.p.s.,
- Jihočeská RŮŽE, z. s.

2. Praktická část

Bezdomovectví je dlouhodobě závažné a aktuální téma, které se týká nejen samotných bezdomovců, ale i celé společnosti. V posledních letech v České republice dochází k nárustu počtu lidí bez domova a jejich situace se stává stále obtížnější. Bezdomovectví je komplexní problém, který je spojen s řadou rizikových faktorů a má řadu důsledků jak pro jednotlivce, tak i společnost jako celek.

Ve výzkumné části jsem se zaměřila na bezdomovectví z pohledu samotných bezdomovců, ale také z pohledu organizací, které se tímto fenoménem zabývají. Zvolila jsem šetření kvalitativní, jelikož jsem chtěla získat hlubší poznání o tomto fenoménu. Ke zjištění informací jsem oslovila cílové osoby výzkumu pomocí rozhovoru, který se skládal z předem vypracovaných otázek.

2.1 Metodologie

2.1.1 Použitá metodologie

Zvolenou metodou šetření pro tuto bakalářskou práci je **kvalitativní výzkum**.

Dle Hendla (2016) představuje kvalitativní výzkum proces, při kterém se hledá pochopení daného sociálního nebo lidského problému s využitím různých metodologických tradic. Výzkumník vytváří komplexní a celkový obraz dané problematiky, zkoumá různé druhy textů a zaznamenává názory účastníků výzkumu. Kvalitativní výzkum se provádí v přirozených podmínkách (Hendl, 2016).

Hendl (2005) také dále uvádí, že kvalitativní výzkum zaměřuje pozornost na relativně malý počet respondentů, ale zároveň se snaží podrobně zkoumat každý případ. Je typický tím, že výzkumník na začátku výzkumného procesu stanoví základní otázky, které mohou být během sběru dat a analýzy dat modifikovány a doplňovány. Během výzkumu probíhá současně sběr a analýza dat. Výzkumník sbírá data, analyzuje je a na základě výsledků se rozhodne, která jsou důležitá (Hendl, 2005).

Pro získání dat jsem zvolila **techniku polostrukturovaného rozhovoru**. Rozhovor probíhal z předem vytvořených otázek, na které mi komunikační partneři odpovídali. Dle Miovského (2006) je polostrukturovaný rozhovor nejrozšířenější metoda rozhovoru. Před jeho použitím je důležité provést technickou přípravu a vytvořit závazné schéma, které určuje okruhy otázek kladených účastníkům. Toto schéma umožňuje měnit pozadí otázek a přizpůsobovat ho potřebám výzkumu (Miovský, 2006).

2.1.2 Účastníci výzkumu

Účastníky výzkumu jsem rozdělila na **dvě odlišné skupiny**, abych tuto problematiku mohla poznat z pohledu obou naprosto opačných stran.

První skupina se skládá z organizací, které se v zajímají o problematiku bezdomovectví v Českých Budějovicích. Kontaktovala jsem několik organizací, které mi poskytly rozhovor. V důsledku zachování anonymity zde nelze uvést název.

Druhá skupina byla sestavena celkem z šesti osob bez přístřeší. U prvních tři respondentů jsem prováděla výzkum v kontaktním centru, které se nachází v centru Českých Budějovic. S těmito třemi respondenty jsem prováděla rozhovor v jedné ze spolupracujících organizací, kde mi sociální pracovníci pomohli s prvotním oslovením.

2.1.3 Vyhledávání respondentů a charakteristika místa sběru dat

Pro následující hledání respondentů kompatibilních k mému výzkumu jsem si vybrala jedno z míst v Českých Budějovicích, kde se nejčastěji tyto osoby nacházejí – park vedoucí kolem hradeb českobudějovického náměstí. V doprovodu mého kamaráda jsem si zde dohledala zbylé tři respondenty pro můj výzkum. Tyto respondenty bych charakterizovala jako zjevné bezdomovce pro jejich typické znaky.

Prvotní oslovení proběhlo z mé strany, kdy jsem zaslechla, že jeden z respondentů již nemá peníze na jídlo a má hlad. Respondenta jsem kontaktovala a nabídla jsem mu možnost zúčastnit se mého výzkumu. Respondent byl velmi ochotný a milý, neměl problém s odpověďmi na mé otázky a převyprávěním svého příběhu. Následně se přidali další dva respondenti, kteří také souhlasili s výzkumem. Všichni byli po ukončení rozhovorů odměněni již předem připraveným balíčkem, který obsahoval základní potraviny, nápoj a cigarety se zapalovačem.

2.1.4 Výběr výzkumných metod

V kvalitativním výzkumu se dle Miovského (2006) pro výběr výzkumného vzorku používá nepravděpodobnostní metoda výběru, která zahrnuje metodu totálního výběru vzorku, metodu sněhové koule, metodu samovýběru, metodu příležitostného výběru a metoda záměrného výběru. Metoda záměrného výběru se dále dělí na prostý záměrný (účelový) výběr, stratifikovaný záměrný (účelový) výběr, kvóťový záměrný (účelový) výběr a záměrný (účelový) výběr přes instituce (Miovský, 2006).

U výběru respondentů **v instituci** jsem využila **metodu záměrného výběru se zaměřením metody účelového výběru přes instituce**. Metoda záměrného výběru je dle Miovského (2006) nejčastěji používanou metodou výběru v rámci kvalitativního výzkumu. Jejím základem je úmyslné hledání účastníků výzkumu s určitými vlastnostmi či stavy, které jsou stanoveny jako kritéria pro výběr. Tento postup se liší od obecného principu výběru vzorků, kde není zohledňován žádný specifický cíl. Kritéria pro výběr jsou pečlivě stanovená a účastníci jsou vybíráni pouze na základě splnění těchto kritérií a jejich ochoty se zapojit do výzkumu (Patton, 1990 in Miovský, 2006). Dále Miovský (2006) definuje metodu záměrného výběru přes instituce. Je to strategie pro výběr účastníků výzkumu, kde se zaměřujeme na určitou instituci nebo organizaci, která slouží jako zdroj potencionálních účastníků výzkumu. Tento postup se používá v případech, kdy se snažíme získat účastníky výzkumu z určité cílové skupiny, která využívá služby nebo činnosti této instituce (Mioviský, 2006).

U výběru respondentů **v terénu** jsem využila **metodu jak záměrného, tak i příležitostného výběru s prostým záměrným výběrem**. Mioviský (2006) popisuje metodu příležitostného výběru jako metodu, která je založena na jednoduchém principu, který využívá příležitostí, které se během výzkumu nabízejí k získání účastníků. Způsob, jakým postupujeme při získávání účastníků, může být různý. Není tolik důležité, aby byly tyto strategie konzistentní. Důležité je, aby bylo získávání nových účastníků dostatečně efektivní z hlediska jejich počtu a různorodosti a aby byla dosažena teoretická saturace. Pro výzkumníka je důležitá pohotovost a schopnost improvizovat a využívat různých situací získání účastníků (Patton, 1990; Charvát, 2004 in Mioviský, 2006). Dále Mioviský (2006) představuje prostý záměrný výběr jako nekomplikovanou verzi metody záměrného výběru. Jednoduše vybíráme účastníky s potencionálního souborů lidí, kteří splňují určité kritérium nebo kritéria pro účast ve výzkumu a zároveň s tímto rozhodnutím souhlasí. Tento výběrový postup se používá především v situacích, kdy není třeba početného vzorku a vhodní účastníci jsou snadno dostupní (Mioviský, 2006).

2.1.5 Popis sběru dat a etika výzkumu

Před započítím výzkumu byly respondentům sděleny informace o předpokládané délce trvání rozhovoru, která se pohybuje v rozmezí 5 až 10 minut. I přes občasný viditelný spěch respondentů mi na mé otázky odpověděli. Také jsem respondenty požádala o svolení si nahrávat rozhovory na audio-záznam, což mi bylo dovoleno ve třech případech ze šesti. Dále jsem respondentům sdělila, že veškeré poskytnuté informace

z jejich strany bude anonymní. Respondenti také byli upozorněni, že pokud jim bude nepříjemné na určité otázky odpovídat, mohou mě požádat o přeskočení otázky nebo situaci popsat pouze plošným slovem. Dotazovaní vždy byli velmi ochotní a o své informace se se mnou podělili, od tématu nijak neodbíhali a vždy byli naprosto upřímní. Při rozhovoru jsem se snažila být pro respondenty co nejvíce empatická a naslouchat jim. Rozhovor jsem vedla v hovorovém způsobu a otázky jsem se snažila pokládat co nejvíce srozumitelně, popřípadě jsem respondentům příkladně vysvětlila účel mého dotazu.

U rozhovorů s pracovníky organizací jsem se nejprve představila a sdělila jsem základní informace o mém studiu, popřípadě jsem odpověděla na doplňující otázky. Pracovníkům jsem podala žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování dat k bakalářské práci a následně jsem pracovníka seznámila s výzkumem a otázkami. Pracovníkům jsem sdělila délku rozhovoru a z důvodu časové tísně pracovníků, trval rozhovor mezi 10–15 minutami. Pracovníci byli velmi milí a ke konci rozhovoru se semnou podělili i o problematiku v rámci oboru z jejich osobního pohledu.

2.1.6 Práce s daty

V průběhu rozhovoru jsem informace přepisovala a v některých případech dodatečně používala audio-záznam. Pro přepisování informací z audio-záznamu jsem rozhovory zaznamenávala v přesném znění a následně z nich zpracovávala co nejpresnější data. Při rozhovorech, které nebyly nahrávány jsem informace ihned zaznamenávala na papír, abych nepřišla o nejdůležitější informace. Ovšem příběhy všech respondentů byly velmi poutavé a fascinující a u všech jsem byla plně koncentrována, proto jsem si také spoustu informací zapamatovala.

Z následných přepracovaných rozhovorů jsem na následné vyhodnocení použila **metodu otevřeného kódování**. Významové jednotky otevřeného kódování jsou dle Miovskeho (2006) složeny z pojmů, které prezentují různé události, jako jsou například jevy, pocity a soudy. Kategorizace je proces třídění těchto významových jednotek do kategorií na základě porovnávání podobností a rozdílů mezi nimi v rámci strategií, jednání a interakcí anebo jejich následků. Cílem je najít vztahy mezi subkategoriemi a kategoriemi (Corbin & Strauss, 1999 in Miovský, 2006).

2.1.7 Cíle výzkumu

Hlavním cílem je zmapovat aktuální situaci a příčiny bezdomovectví v Českých Budějovicích. Pro dosažení tohoto cíle byly stanoveny dílčí cíle. Dílčím cílem je zjistit životní osudy a současnou situaci osob bez přístřeší a informace organizací o pomoci této skupině lidí. Na jejich základě byly vytvořeny výzkumné otázky. Na základě těchto otázek byly poté vytvořeny otázky do dotazníku.

2.1.8 Výzkumné otázky

1. Jaké jsou nejčastější příčiny bezdomovectví?
2. Jaký je aktuální stav bezdomovectví v Českých Budějovicích a jeho specifické formy a perspektivní možnosti jeho řešení?
3. Jaké zkušenosti mají bezdomovci se službami poskytovanými pro zlepšení jejich aktuální životní situace a jejich perspektivy?
4. Jaké důsledky nese bezdomovectví pro společnost?

2.2 Výzkumná část

2.2.1 Komunikační partneři – osoby bez přístřeší

Tabulka č. 1 Úvodní informace o komunikačních partnerech

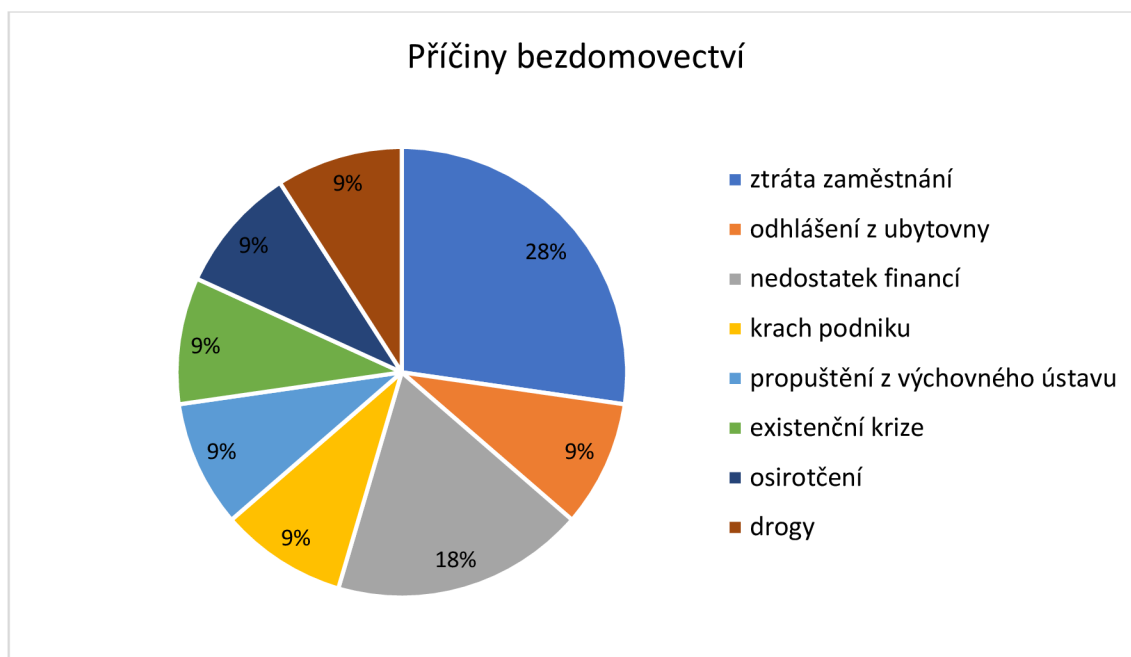
Komunikační partner	Pohlaví	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání	Délka pobytu na ulici
KP1	Muž	46	Středoškolské vzdělání s výučním listem	6 let
KP2	Muž	62	Středoškolské vzdělání s výučním listem	1 rok
KP3	Muž	51	Středoškolské vzdělání s výučním listem	15 let
KP4	Muž	36	Základní vzdělání	17 let
KP5	Muž	45	Vysokoškolské vzdělání, magisterské studium	27 let
KP6	Žena	30	Středoškolské vzdělání s výučním listem	3 roky

Tabulka č. 2 Kategorizace dat

Kategorizace	Název kategorie
1. Kategorie	Příčiny bezdomovectví
2. Kategorie	Pomoc organizací
3. Kategorie	Místo pobytu
4. Kategorie	Zdroj obživy
5. Kategorie	Předešlé místo pobytu
6. Kategorie	Důvod pobytu v ČB
7. Kategorie	Vazby s rodinou
8. Kategorie	Trávení volného času
9. Kategorie	Touha po změně situace

Kategorie 1. – příčiny bezdomovectví

Obrázek č. 1 Příčiny bezdomovectví

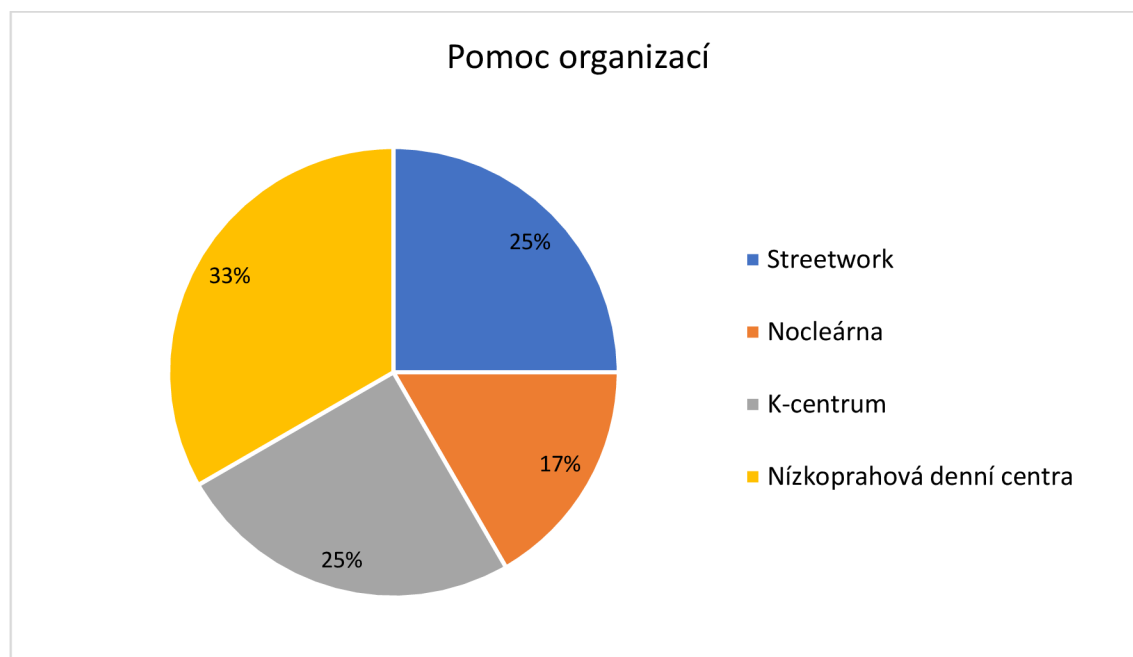
Zdroj: Vlastní výzkum

Každý komunikační partner má určitý důvod být na ulici, ať už z vlastního, či cizího zavinění. KP1 se na ulici z důvodu vyhození z ubytovny, když s bratrem přijel do Českých Budějovic za prací, neshoda s bratrem ho dostala na ulici, kde následně díky krádeži přišel o veškeré své osobní doklady a věci. KP2 byl podnikatel, který zkrachoval také po následné neshodě s bratrem a díky nedostatku financí se dostal na ulici. KP3 se

kvůli ztrátě práce a následném nedostatku peněz neměl možnost zajistit. KP4 opustil výchovný ústav, neměl kam jít a už zůstal na ulici. KP5 je na ulici již už od svých 18 let, kdy osiřel. KP6 se dostala na ulici z důvodu užívání návykových látek a ztráty rodiny z důvodu uvěznění manžela a odebrání dětí z péče, tudíž se dle jejích slov „neměla jak chytit“ a zůstala na ulici.

Kategorie 2. – pomoc organizací

Obrázek č. 2 Pomoc organizací

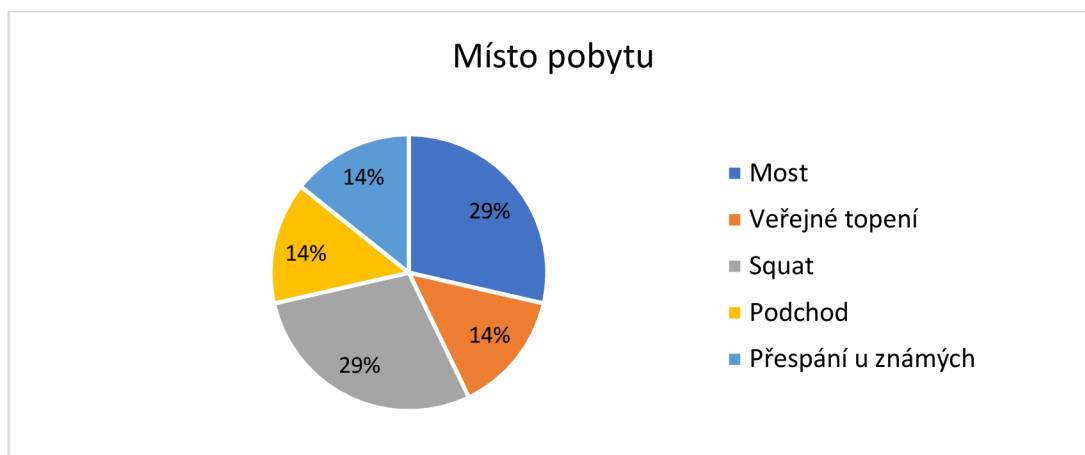

Zdroj: Vlastní výzkum

V individuálních rozhovorech jsem položila dotaz, zda jednotlivci docházejí nebo udržují kontakt s organizacemi, které se tomuto problému věnují. KP1 a KP2 mi sdělili, že pravidelně docházejí do organizace Charity v Českých Budějovicích a využívají všech služeb denního centra, streetworku a noclehárny. Sociální pracovníci také KP1 pomohli při zřizování nových osobních dokladů. KP3 také potvrdil jeho spolupráci s Charitou a jejím denním centrem či streetworkem. KP4 a KP6 pravidelně docházejí do komunitního centra organizace Prevent 99 ,z. ú., kde jim sociální pracovníci také pomáhají s obstaráváním úředních činností. K5 udržuje kontakt u obou již zmíněných organizací.

Kategorie 3. – místo pobytu

Obrázek č. 3 Místo pobytu

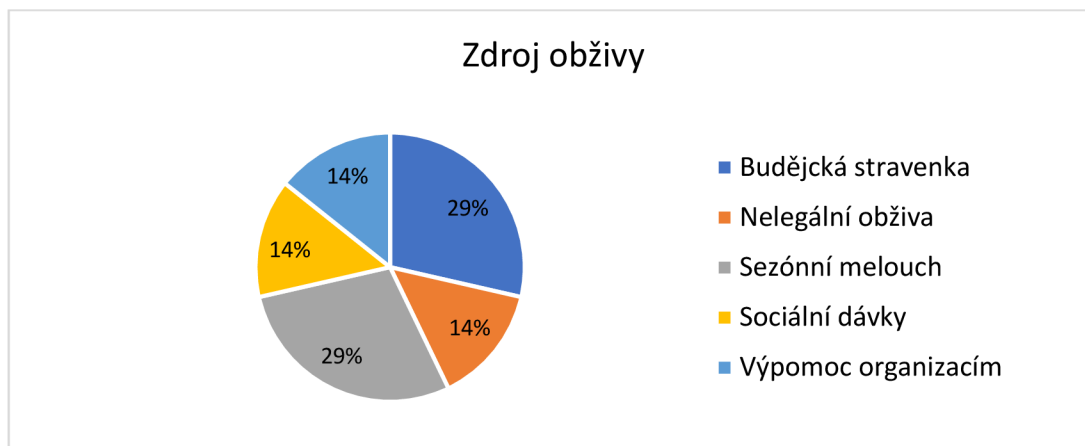

Zdroj: vlastní výzkum

Při položení této otázky jsem ji vždy musela respondentovi názorně doplnit. Úplné znění tohoto dotazu tedy bylo, kde respondenti hlavně tráví noci, popřípadě zda někde mají svojí provizorní postel i s některými osobními věcmi. KP1 odpověděl, že přespává a pobývá pod mostem i s KP2. KP3 mi sdělil, že spí na „plechu“. Označení „plech“ je bezdomovecký slang pro veřejné topení. Město České Budějovice ovšem tyto topení postupem času ohrazují železnými mřížemi právě z důvodu přespávání bezdomovců a zakrývání plochy pro odpařování. KP4 a KP5 přebývají ve squatech. KP6 sdělila, že přespává v podchodech, pod schody nebo na chodbách panelových domů, občasně přespi u kamarádů.

Kategorie 4. – zdroj obživy

Obrázek č. 4 Zdroj obživy

Zdroj: Vlastní výzkum

U této otázky mi všichni komunikační partneři sdělili, že mají určitý příjem peněz. KP1 společně s KP2 sdělili, že si pravidelně dochází do organizace Charity přivydělat v rámci nově vytvořeného projektu „Budějcká stravenka“. KP1 poté doplnil, že vypomáhá „tam, kde se to hodí“. KP3 je veden na úřadu práce a tudíž dostává po splnění určitých kritérií pravidelné dávky. KP4 mi popsal jeho zdroj obživy jako práce pro organizaci Prevent 99, z. ú., kde jim pomáhá s výměnou injekčního materiálu ve squatu, kam je pro sociální pracovníky obtížné se dostat. KP5 si vyhledává převážně sezónní melouchy, stejně jako KP1. KP6 se z důvodu „nelegální“ obživy odmítla vyjádřit ke konkrétním informacím ohledně výdělku.

V článku nalezeném v českobudějovických novinách s názvem ČB.21 (2023) se píše o již zmíněném charitativním projektu „Budějcká stravenka“. Tento projekt vznikl v březnu v roce 2020. Dosud se toho projektu zapojilo kolem 180 lidí bez domova, kteří uklízejí město České Budějovice za poukázku v podobě stravenky, která má hodnotu 60 Kč. Dle zmíněných údajů se jich za měsíc rozdává 400 až 500 a od konce listopadu roku 2022 šlo o celkový počet 13 000 stravenek. Dle Charity si tímto způsobem osoby bez přístřeší udržují nebo obnovují pracovní návyky (ČB.21, 2023).

Kategorie 5. – předešlé místo pobytu

Tabulka č. 3 Předešlé místo pobytu

Komunikační partner	Okres	Kraj
KP1	Příbramský	Středočeský kraj
KP2	Olomoucký	Olomoucký kraj
KP3	Jindřichův Hradec	Jihočeský kraj
KP4	Plzeň - město	Plzeňský kraj
KP5	Lučenec	Banskobystrický kraj
KP6	Strakonice	Jihočeský kraj

Zdroj: Vlastní výzkum

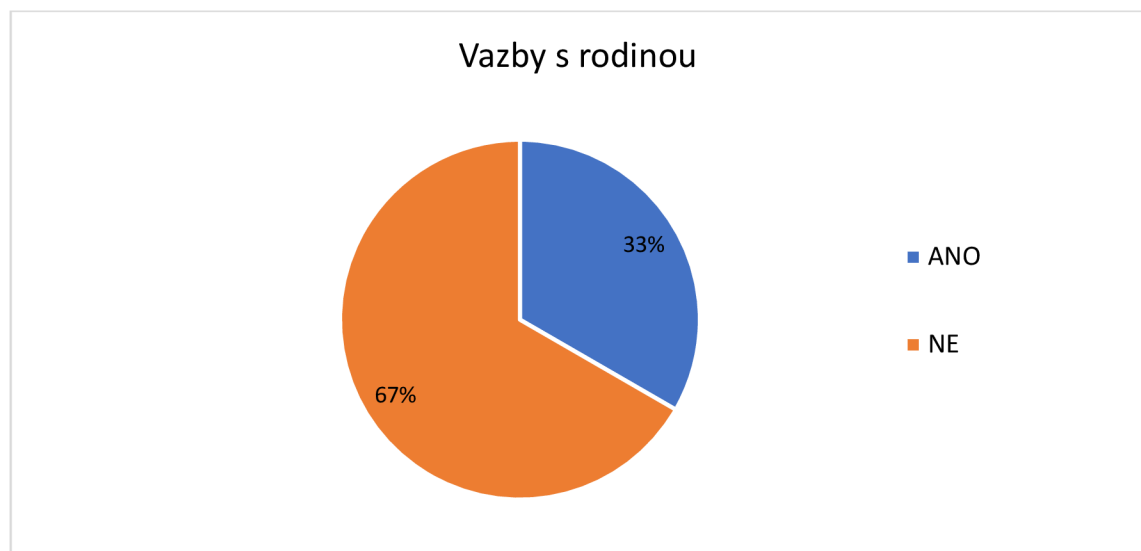
Tato kategorie má velkou návaznost s kategorií číslo 6. Za účelem tohoto dotazu mě hlavně zajímalo, odkud tito lidé jsou a z jakého důvodu si vybrali k aktuálnímu pobytu město České Budějovice. KP1 je z okresu Příbram ve středočeském kraji. KP2 je z Olomouckého okresu na východě Čech. KP3 je původem z Jindřichohradeckého okresu na jihu Čech. KP4 je z okresu města Plzně v Plzeňském kraji. KP5 je z okresu Lučenec na jihu Slovenska. KP6 je z okresu Strakonice na jihu Čech.

Kategorie 6. – důvod pobytu v ČB

Jak jsem již v 5. kategorii uvedla, tyto 2 dotazy mají na sebe návaznost. KP1 a KP2 cestovali do Českých Budějovic za účelem pracovních nabídek. KP3 mi jako svůj důvod k pobytu v Českých Budějovicích odpověděl, že je původem z menšího města a že to tam bylo dle jeho slov „*k unudění*“. KP4 uvedl, že mu byl zakázán vstup do některých statutárních měst v České republice. KP5 odpověděl, že v Českých Budějovicích začal studovat na vysoké škole, kde se i po ukončení studia rozhodl zůstat. KP6 se do Českých Budějovic s rodiči přistěhovala již v útlém věku.

Kategorie 7. – vazby s rodinou

Obrázek č. 5 Vazby s rodinou

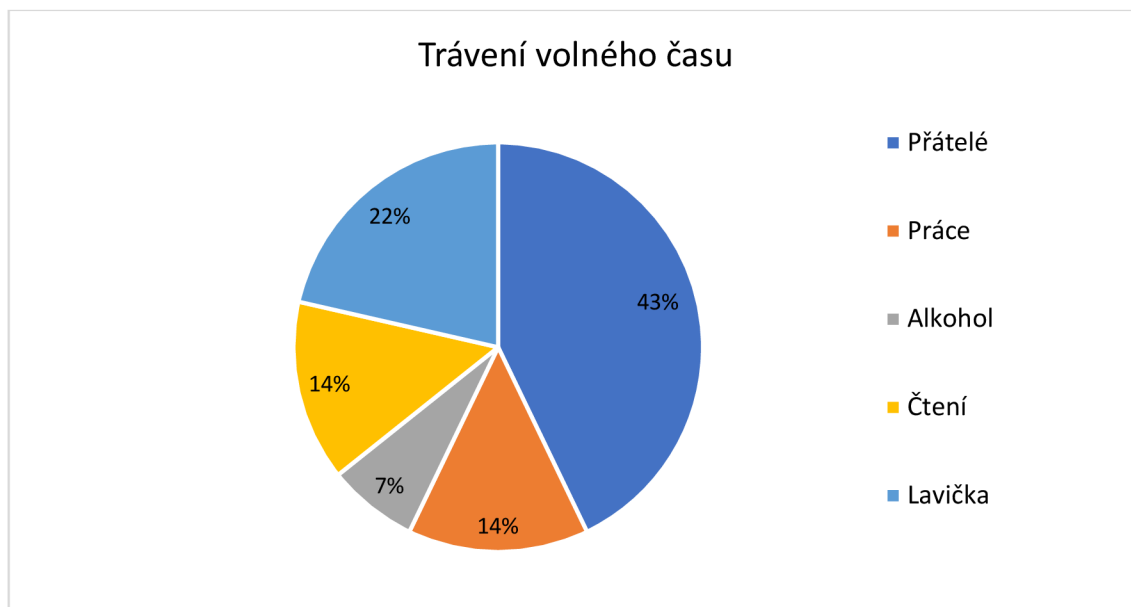
Zdroj: Vlastní výzkum

V této otázce mi variantou ANO odpověděly 2 respondenti. Avšak popsali, že jediný rodinný příslušník, se kterým se občas stýkají, je matka. Respondenti s odpovědí

NE se rozdělují na další 2 skupiny o 2 členech, v nichž dva rodinu mají, ale neudržují s ní kontakt a dva rodinu vůbec nemají.

Kategorie 8. – trávení volného času

Obrázek č. 6 Trávení volného času

Zdroj: Vlastní výzkum

Na tento dotaz se dotazovaní respondenti vyjadřovali poněkud podobně. Tři respondenti uvádějí, že ve volném čase rádi tráví čas na lavičce v parku nebo se toulají po okolí. dva respondenti mi sdělili, že si ve volném čase rádi čtou a sebevzdělávají se. Dva respondenti se shodují ve společné činnosti chození do práce a Jeden respondent uvádí, že si volný čas zkracuje popíjením alkoholu. Všichni respondenti také rádi tráví svůj volný čas s přáteli.

Kategorie 9. – touha po změně situace

Na tuto otázku mi pět ze šesti respondentů odpovědělo slovy „ano, chci“, ovšem po následující otázce „a jak se Vám to daří?“ nastala chvíle ticha.

Dle Marka (2012) přichází do kamenných institucí klienti z různých důvodů, mohou chtít vyřešit konkrétní problém s pomocí sociálního pracovníka, hledají potravinovou nebo materiální pomoc, jsou na službu odkázáni terénním pracovníkem nebo jinou organizací, navštěvují středisko jako místo pro odpočinek a trávení volného

času. Avšak **někteří klienti mají tendenci chtít vyřešit všechny své problémy okamžitě, bez vlastní účasti a někdy podceňují možnosti střediska.** Nízkoprahová denní centra poskytují více možností sociální práce a řešení než terénní služby, proto je tedy klienta nutné seznámit s pravidly centra a ohledně toho, jak bude reintegrace do společnosti trvat a jak dlouho může službu využívat. Takovíto klienti musí být informováni, aby se předešlo zbytečným konfliktům a zklamáním (Marek et al.,2012)

Na toto téma jsem také chtěla dále navázat otázkou zjevného, skrytého a potencionálního bezdomovectví. Komunikační partnery 1, 2 a 3 bych definovala jako zjevné bezdomovce, kdy to o nich jejich znaky typické pro tuto formu vypovídaly. KP1 mi ovšem při tomto dotazu sdělil, že následující den po našem rozhovoru jde žádat na ubytovnu o azyl, díky sociálním pracovníkům totiž získal finanční obnos a osobní dokumenty a vzhledem k tomu si nyní může dovolit zažádat na ubytovně o přístřeší. Ovšem po přestěhování se z ulice do ubytovny se z KP1 stane potencionální bezdomovec a u tohoto typu bezdomovectví není jisté, zda si tuto úroveň života udrží a jestli nedojde k navrácení zpět na ulici. Velmi podobná odpověď byla řečena u KP5, který mi pouze naznačil, že je dobrovolným bezdomovcem z důvodu jeho životního zaměření na bohémský život. Ovšem po několika letech ho tento styl života omrzela a pokouší se znovu reintegrovat do společnosti, ovšem u nejvyššího dosaženého vzdělání je také otázka, zda nebude mít větší možnost uchycení na pracovním trhu. KP6 bych označila jako skrytou bezdomovkyni. Typickým znakem je skrývání bezdomovectví, neztotožňování se s tímto stylem života a i možné přespávání po známých. KP6 mi ovšem naznačila, že by se v blízké budoucnosti měla přestěhovat do nového bydlení. Z toho důvodu bych také KP6 do budoucnosti popsala jako potencionální bezdomovkyni.

V každém případě ovšem hraje velkou roli osobnost člověka a jeho vůle proti navrácení se zpět na ulici. Dle Marka (2012) lidé, kteří jsou bezdomovci, nezůstávají na ulici vždy z toho důvodu, proč se na ni dostali. Je důležité najít sekundární a terciární příčiny toho, proč zůstávají na ulici a proč se na ni vracejí. Primární příčinou je obvykle narušení osobnosti, kterou může řešit jen preventivní služba sociálního systému. Sekundární příčiny způsobují psychicky úpadek osobnosti, která dále ztrácí sílu. Lidé často řeší pouze primární příčiny svého bezdomovectví, ale neuvědomují si, proč na ulici skutečně zůstávají. Teprve pochopením sekundárních příčin si uvědomí, že by mohli překonat bariéry k návratu do společnosti. Terciární příčiny jsou nebezpečné, protože klient nemusí najít místo ve společnosti, kam by se chtěl vrátit. Pokud toto místo nenajde, může se opět stát bezdomovcem. Primární příčinu nelze změnit, je ale důležité se zaměřit

na sekundární a terciární příčiny a najít řešení pro návrat do společnosti (Marek et al., 2012).

2.2.2 Organizace

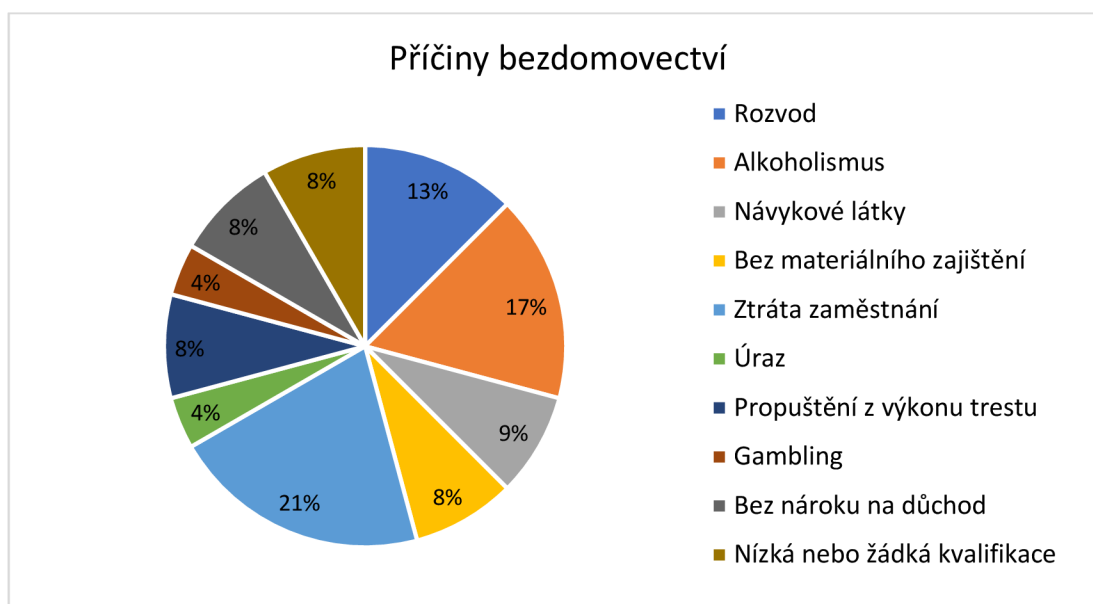
Tato část se věnuje odpovědím sociálních pracovníků z organizací, kteří mi poskytovali velmi cenné informace během rozhovorů na mé otázky. Celkem pět organizací mi poskytlo informace, kvůli zachování anonymity však zde nebudu uvádět jejich název.

Tabulka č. 4 Kategorizace dat

Kategorizace	Název kategorie
1. Kategorie	Příčiny bezdomovectví
2. Kategorie	Zájem bezdomovců o služby
3. Kategorie	Pravidelná návštěvnost
4. Kategorie	Návrat do společnosti
5. Kategorie	Nejčastější problém
6. Kategorie	Tolerance alkoholu

Kategorie 1. – příčiny bezdomovectví

Obrázek č. 7 Příčiny bezdomovectví

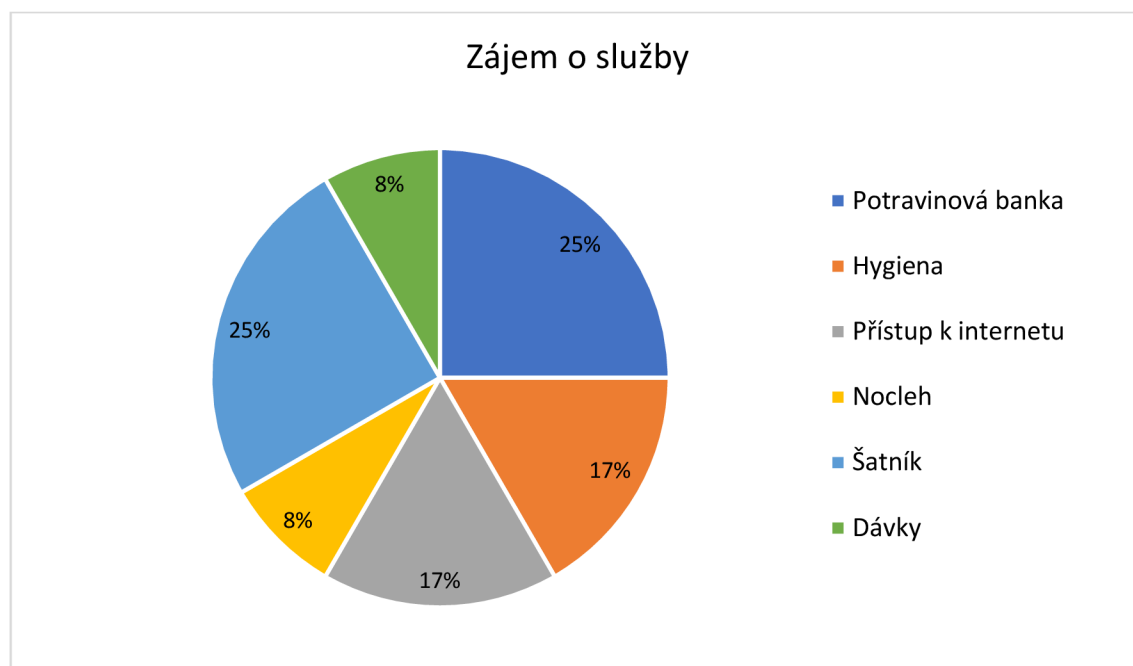

Zdroj: Vlastní výzkum

Při otázce nejčastějších příčin bezdomovectví jsem dostala mnoho různorodých odpovědí. Dle dvou organizací je mezi nejčastějšími příčinami bezdomovectví rozvod partnerů. Čtyři organizace se shodly na stavu alkoholismu. Dle pracovníků dvou organizací patří mezi příčiny užívání návykových látek, také se shodli na materiálním nezajištění, které je často označováno i jako spory o majetek. Nejčastější příčinou z pohledu všech organizací bývá ztráta zaměstnání. Jedna organizace také zmiňuje úraz jako příčinu. Dvě organizace se shodly na příčině ztráty domova z důvodu propuštění z výkonu trestu. Jedna organizace za příčinu popisuje gambling neboli závislost na hazardních hrách. Z pohledu jedné organizace mohou být osoby na ulici staršího až vysokého věku z toho důvodu, že nemají nárok na důchod. Dvě organizace se shodly, že příčina také může být z důvodu nízké nebo žádné kvalifikace a následné nemožnosti se uplatnit na trhu.

Kategorie 2. – zájem bezdomovců o služby

Obrázek č. 8 Zájem o služby

Zdroj: Vlastní výzkum

Cílem této otázky bylo zjistit, o jaké služby mají celoročně bezdomovci největší zájem. Tři organizace uvedly, že nejčastějším zájmem je zájem o potravinovou banku. Dvě organizace potvrdily, že jejich klienti docházejí do organizace za účelem provedení hygieny, stejně jako totožný počet organizací potvrdil, že klienti mají zájem o využívání

přístupu k internetu. Jedna organizace sdělila, že největší zájem je o službu noclehu. Tři organizace odpověděly, že velký zájem mají klienti o šatník s novým oblečením a jedna organizace se podělila o informaci, že mají klienti zájem o dávky.

Kategorie 3. – pravidelná návštěvnost

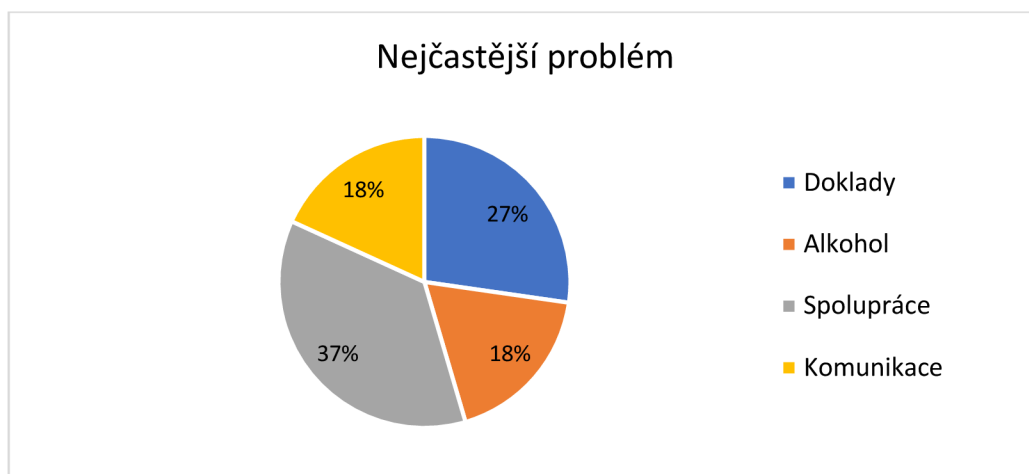
Ve všech organizacích mi bylo potvrzeno, že alespoň ¾ klientů do organizací dochází opakovaně. Ovšem někteří jedinci mohou využít služeb pouze jednorázově či párkrát do roka z důvodu cestování do různých měst nebo měnícímu se aktuálnímu stavu klienta.

Kategorie 4. – návrat do společnosti

Z rozhovorů bylo zjišťováno, zda mají osoby bez přístřeší zájem o návrat do normální společnosti. Konečné odpovědi mne velmi překvapily. Tři z pěti organizací odpověděly, že klienti zájem o reintegraci do společnosti nemají. Zbylé dvě organizace volili odpověď 50/50. V konečné odpovědi se organizace shodly, že čím déle jsou klienti bez přístřeší, tím jsou více zvyklí na tento způsob života a změnu úplně nevyhledávají. Nejednou byli dle jejich výpovědí klienti umístěni do ubytoven, ale přístřeší se nakonec vzdali, protože se už nedokázali takové změně přizpůsobit. Bezdomovci se často druží mezi sebou a navzájem se znají, potloukají se mnohdy ve skupinách a sdílí společné zájmy.

Kategorie 5. – Nejčastější problém

Obrázek č. 9 Nejčastější problém

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastějším problémem, který mohou mít organizace s bezdomovci je například ztráta dokladů klienta. Tento problém potvrdily tři organizace z pěti. Sociální služby pro tyto osoby ovšem poskytují i asistenci při vyřizování těchto dokumentů, je to tedy velmi snadno řešitelný problém. Jako dalším problémem mi dvě organizace potvrdily pracování s klienty pod vlivem alkoholu, kdy jim z tohoto důvodu nemohou poskytnout následné služby a klienti mohou být agresivní nebo je u nich zvýšené riziko úrazu. Následným problémem je pro organizace nepravidelná spolupráce některých klientů, u kterých se pracuje na reintegraci společnosti. Nepravidelná docházka na pravidelné schůzky či vyřizování osobních záležitostí může pak být velkou překážkou při usilování o zařazení klienta zpět do společnosti, s tímto problémem souhlasily čtyři z pěti organizací. Posledním problémem mi organizace označili špatnou komunikaci u některých klientů z důvodu nevlastnění mobilního telefonu. V moderní době 21. století, kdy se vše řeší přes telefonickou nebo internetovou domluvu, je velmi obtížné udržovat s určitými klienty kontakt. Tento problém může být propojen i s již předešlým zmíněným problémem nepravidelné spolupráce mezi klienty a organizacemi. V této odpovědi se shodly dvě organizace.

Kategorie 6. – tolerance alkoholu

Odpovědi na otázku tolerance alkoholu při spolupráci s klientem celoročně i v zimních mrazivých měsících byly následovné. Organizace mě nejdříve informovaly, že zcela tolerují vhléd i zápach klientů, nejsou nijak zaujatí a každému se snaží co nejvíce pomoci. Avšak jedna organizace mi sdělila, že při zjevném opilém stavu klienta ho vykáží. Dvě organizace mi odpověděly, že lehký vliv alkoholu tolerují bez ohledu na roční období. Dvě organizace mi sdělily, že alkohol tolerují až do 1 promile celoročně.

3. Diskuze

Tato práce se zabývá problematikou bezdomovectví. Výzkum probíhal v Českých Budějovicích a bylo do něj zapojeno šest osob bez přístřeší a pět organizací, které se této problematice věnují. Na základě stanoveného hlavního cíle, který zní – Jaké jsou nejčastější příčiny a aktuální stav bezdomovectví v Českých Budějovicích? Tento cíl jsem chtěla splnit z pohledu samotných osob bez přístřeší, ale i z pohledu organizací, které těmto osobám pomáhají. Na základě tohoto hlavního cíle, jsem si stanovila

výzkumné otázky. První výzkumná otázka zní: Jaké jsou nejčastější příčiny bezdomovectví? Druhá otázka je ve znění: Jaký je aktuální stav bezdomovectví v Českých Budějovicích a jeho specifické formy a perspektivní možnosti jeho řešení? Třetí otázka je: Jaké zkušenosti mají bezdomovci se službami poskytovanými pro zlepšení jejich aktuální životní situace a jejich perspektivy? Čtvrtá výzkumná otázka je: Jaké důsledky nese bezdomovectví pro společnost? Ze stanovených výzkumných otázek jsem si odvodila dílčí otázky, které byly rozděleny pro osoby bez přístřeší a organizace. Otázek pro osoby bez přístřeší bylo celkem 12 a pro organizace bylo určeno 6 otázek. Nicméně mi na jednu otázku odpověděla pouze jedna organizace. Otázky jsem následně rozdělila do kategorií, kde jsem je poté popsala.

Výzkumná otázka č.1: Jaké jsou nejčastější příčiny bezdomovectví?

Tato výzkumná otázka byla zjišťována za pomoci otázek v dotazníku. Pro osoby bez přístřeší byly tyto otázky označeny pod kategorií 1. a 7. Následně byla tato otázka pro organizace označena pod kategorií 1.

Dle poznatků ze získaných odpovědí z mého šetření se komunikační partneři s organizacemi shodli, že hlavní nejčastější příčinou bezdomovectví je **ztráta zaměstnání**. Ve shodě názoru této příčiny mělo dočinění 5 organizací a 3 komunikační partneři. Jako další nejčastější příčinou z mého šetření vyplynulo, že se osoby bez přístřeší nejčastěji dostanou na ulici z důvodu **nedostatku financí** nebo **žádného materiálního zajištění**. Tato příčina úzce navazuje na příčinu ztráty zaměstnání. Další častou příčinou bezdomovectví je **nedostatečná nebo úplná absence kvalifikace**, což souvisí s jedním z důvodů, který organizace také uvádějí jako příčinu – lidé bez domova **nemají nárok na důchod**. Tato skutečnost může vést k tomu, že se lidé dostanou na ulici nebo zde mohou už i zůstat bez následné reintegrace. K další příčině lze zařadit i **propuštění z institucionálních zařízení**. Mezi poslední nejčastější příčiny, které z mého výzkumu vyplývají je **užívání návykových látek** a **rozvod** nebo **neshoda s rodinou**.

Do této výzkumné otázky příčiny bezdomovectví jsem také chtěla zahrnout udržování vztahů s rodinou jako faktor, který může vést nebo vyplývat z bezdomovectví dotazovaného, například v důsledku rozvodu nebo neshod. Tuto otázku jsem chtěla použít k zjištění, zda respondenti, kteří uvedli jako důvod svého bezdomovectví neshodu, s rodinou stále udržují nějaký kontakt. V obou případech se mi tento předpoklad nepotvrdil, jelikož respondenti uvedli, že kontakt s rodinou neudržují.

Průdková a Novotný (2008) uvádějí, že se příčiny bezdomovectví rozdělují na vnější (objektivní) a vnitřní (subjektivní). V mém výzkumu se více objevovaly příčiny vnitřní (subjektivní). Pouze jeden respondent se dostal na ulici z důvodu propuštění z výchovného ústavu v mladém věku a jedna z organizací zmínila, že se klienti ocitli na ulici nebo se neúspěšně reintegrují do společnosti z důvodu, že nemají nárok na důchod. Počet osob ovšem není znám. Průdková a Novotný (2008) zmiňují spojení bezdomovectví se materiálními, osobními a vztahovými podmínkami jednotlivých osob. V tomto případě mohu potvrdit vysokou shodu mého výzkumu s jejich definicí příčin bezdomovectví.

Výzkumná otázka č. 2: Jaký je aktuální stav bezdomovectví v Českých Budějovicích a jeho specifické formy a perspektivní možnosti jeho řešení?

Tato výzkumná otázka byla zjištěna na základě kategorie 3., 5. a 6. u dotazovaných a na základě kategorie 4. u organizací. Tuto otázku rozdělím na 3 části z důvodu lepší orientace v textu.

Aktuální stav bezdomovectví v Českých Budějovicích

Z důvodu nedostatku informací z výzkumu od všech dotazovaných jsem se rozhodla formulovat odhad počet lidí bez domova v Českých Budějovicích na základě informací poskytnutých jediným sociálním pracovníkem z organizace, která byla jednou z výzkumných. Tuto otázku jsem tedy nedávala do kategorie z důvodu jediné odpovědi. Tento pracovník má rozsáhlé zkušenosti z terénu a denně se pohybuje mezi bezdomovci, tudíž měl mnoho příležitostí zmapovat celkovou situaci. Podle jeho výpovědi se počet osob bez přístřeší v Českých Budějovicích pohybuje okolo 300, což považuji za věrohodnou informaci. Dále jsem také během svého výzkumu zjistila, že pouze jeden dotazovaný ze skupiny osob bez přístřeší se v Českých Budějovicích pohybuje již od útlého věku. Zbytek dotazovaných se v tomto městě ocitlo během dospělosti.

Specifické formy bezdomovectví

Z mých poznatků během výzkumu dotazovaných, bych specifické formy bezdomovectví rozdělila do několik kategorií. Jako první specifickou formu bezdomovectví bych definovala **bezdomovectví v důsledku ekonomického propadu**. Tato specifická forma navazuje na příčinu ztráty zaměstnání, kdy se tato forma bezdomovectví objevuje, když jedinec přijde o práci nebo jiný zdroj příjmu. Další formu bych specifikovala jako **bezdomovectví způsobené ztrátou bydlení**, které také navazuje

na příčinu ztráty zaměstnání. Další specifickou formu bych uvedla **bezdomovectví trvalé**, kdy se lidé pohybují na ulici již delší dobu, jak je již jednou zmíněno – čím je déle bezdomovec na ulici, tím je více zvyklý na tento způsob života a změnu již moc nevyhledává.

Tuto formu bych mohla také specifikovat, jako **bezdomovectví na ulici**, jelikož mi 5 z 6 dotazovaných odpovědělo, že přespávají ve veřejných prostorech, což spadá do zjevného bezdomovectví. Právě Vágnerová (2018) uvádí, že když se jedná o bezdomovectví zjevné, tak člověk přespává ve veřejných prostorech, jako jsou například mosty, kanály, vagóny odstavené v doku nebo v nezákonně obsazené stavby (tzv. squaty) a je tedy snadno rozpoznatelné, že se jedná o zjevné bezdomovce.

Ovšem pouze jednoho komunikačního partnera jsem ve svém výzkumu identifikovala jako bezdomovce skrytého. Avšak Vágnerová (2018) ve své knize píše, že počet lidí žijících přímo na ulici nebo v prostorech, které nejsou určeny pro bydlení, je menší než počet „skrytých“ bezdomovců. Což nesouhlasí s mým výzkumem, avšak jak je již jednou bylo řečeno dle Průdkové a Novotného (2008), jsou skrytí bezdomovci lidé, kteří sice žijí jako bezdomovci, ale nesnaží se to okolí příliš ukazovat. Na rozdíl od ostatních bezdomovců se snaží utajit svůj bezdomovecký životní styl a skrývají své problémy.

Perspektivní možnosti řešení bezdomovectví

Dle mého názoru je nejvíce klíčovým faktorem pro dlouhodobé řešení bezdomovectví dostupné bydlení pro tyto osoby. Bez stabilního zázemí není dle mého názoru možnost se posunout dále. V Českých Budějovicích není tato služba bohužel rozsáhlá v takovém množství, které by mohlo v tomto městě zajistit pevné zázemí každé osobě bez přístřeší. Tento problém avšak nevidím pouze já. Dle knihy Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví (2003) je patrné, že v aktuálních ekonomických podmínkách v ČR se nelze spolehnout na to, že by trh s byty byl schopen nabídnout adekvátní alternativu pro lidi s nízkými příjmy, a proto je nezbytné vybudovat byty prostřednictvím podporovaného bydlení, zahrnujícího i potřebné služby a umožnit těmto skupinám obyvatel platit za takové bydlení.

Následující možností řešení, je dle mého názoru přizpůsobení více pracovních míst pro tyto osoby a zvýšení minimální mzdy. Z aktuálního hlediska se počet pracovních míst kvůli válečnému konfliktu na Ukrajině snížil. Každopádně z mé praxe v organizacích pomáhajících těmto osobám mohu potvrdit, že organizace velmi podporují a vedou osoby

bez přístřeší k nalezení zaměstnání, ovšem je pak pouze volba nastoupení do práce na samotném člověku v této situaci. Velmi důležitou možností řešení je dle mého názoru také multidisciplinarita organizací, které se věnují pomoci těmto osobám. Poté vzniklý multidisciplinární tým může totiž zajišťovat lepší prevenci a větší komunitní podporu při reintegraci těchto osob do společnosti.

Výzkumná otázka č. 3: Jaké zkušenosti mají bezdomovci se službami poskytovanými pro zlepšení jejich aktuální životní situace a jejich perspektivy?

Tuto výzkumnou otázku jsem zkoumala na základě kategorií 2., 4. a 9. a u organizací to byla kategorie 2., 3. a 4.

Výzkum ukázal, že všichni dotazovaní využívají služeb organizací, které se zaměřují na pomoc této skupině lidí. Z následného rozhovoru nevyplývala ani jedna negativní zkušenost, ba naopak si klienti tyto služby i přístupy sociálních pracovníků velmi chválí. Ať už to jsou klienti, kteří vzájemně s organizacemi spolupracují na reintegraci do společnosti, tak i ti klienti, kteří o návrat do společnosti zájem nemají a využívají služeb pouze pro zlepšení kvality jejich života.

Související otázkou v této oblasti by mohla být otázka „Jaký je Váš momentální zdroj obživy?“, aby bylo možné spojit spokojenost s poskytovanými službami a odpověďmi klientů, kteří se brigády v těchto službách účastní. Pokud by totiž klienti nebyli s poskytovanými službami spokojeni, pravděpodobně by organizaci nevyhledávali, nedocházeli by do ní pravidelně, popřípadě by v ní tedy ani nepracovali. Například již zmíněná „Budějcká stravenka“, kterou pořádá Charita a ve které působí dva dotazovaní a spolupráce jednoho dotazovaného s organizací Prevent 99, z. ú., v rámci výměny injekčního materiálu.

Dle mého názoru je každý jedinec odlišný a každý má svoje individuální potřeby a vlastní přístup k řešení své situace. Největší perspektivou pro tyto osoby je z dostupných informací z výzkumu určitě zlepšování jejich kvality života prostřednictvím užívání hygienických zařízení v organizaci, jako je například sprcha, pračka, ale také i vybrání si čistého oblečení a obuvi. Mezi další může určitě patřit i potravinová banka nebo přístup k elektronice. Následnou perspektivou bych určitě dle mého názoru definovala pomoc při vyřizování úředních záležitostí, ve kterých se lidé bez domova obvykle moc neorientují. Z pohledu organizací mohu definovat perspektivy jako kvalitu poskytovaných služeb a spolupráci mezi organizacemi zabývajícími se těmito osobami.

Marek (2012) v knize zmiňuje, že se bezdomovci často obracejí na charitativní organizace, aby se mohli zdarma najíst a provést hygienu. S čímž tedy ve výsledku souhlasím.

Výzkumná otázka č. 4: Jaké důsledky nese bezdomovectví pro společnost?

Na tuto výzkumnou otázku budu odpovídat svým názorem za pomoci kategorie 4. u osob bez přístřeší a kategorie 5. a 6. u organizací.

Bezdomovectví má z mého pohledu spíše negativní dopady na společnost. Jako první důsledek bych definovala stránku **zdravotní problematiky**. Důsledky mohou být výrazně negativní až fatální například v tomto případě vzhledem k propuklé pandemii covid-19, kdy je od této doby zvýšený dohled na stránku zdraví obyvatelstva. Bezdomovci mohou mít horší zdravotní stav než lidé v běžné společnosti, což také znamená vyšší náklady na zdravotní péči. Například z výpovědi organizací, které se shodly, že nejčastějším problémem se kterým bezdomovci přichází, je ztráta a následná pomoc s vyřízením osobních dokladů. Ztráta osobních dokladů může vést k potížím se získáváním a placením zdravotní péče, protože zdravotní pojištění vyžaduje platný doklad totožnosti.

Dalším negativním důsledkem bych zmínila **ohrožení bezpečnosti obyvatel a nárůst kriminality a násilí**, kdy se mohou bezdomovci často dopouštět trestných činností a přestupků, které mohou mít dopad na celkovou bezpečnost společnosti. S tímto důsledkem bych spojila otázku tolerance alkoholu u organizací. Lidé, kteří užívají alkohol, mohou být náchylnější k násilnému chování a krádežím, což může vést k obavám o bezpečnosti.

Jako dalším negativním důsledkem bych uvedla **snížení kvality prostředí**, kdy se v okolí osob bez přístřeší mohou vyskytovat odpadky, hluk a znečištění. K tomuto důsledku bych mohla přiřadit otázku, jak nejčastěji osoby bez přístřeší tráví svůj volný čas. Ovšem každý jedinec má své specifické chování a působení ve společnosti. Proto lze o tomto problému velmi polemizovat.

Následně bych také vytýčila **pokles solidarity společnosti**, kdy možné žebrání těchto osob snižuje ochotu lidí pomáhat a také zvyšuje okamžité předsudky o těchto lidech. Žádný jedinec nemůže tušit, jak se dotyčná osoba na ulici dostala a zda to bylo zapříčiněno z jeho vlastní iniciativy, či nikoliv.

Úvodní informace o komunikačních partnerech – osob bez přístřeší

Nakonec bych ještě ráda srovnala úvodní informace, které komunikační partneři uvedli, s tvrzením, které jsem zaznamenala studiem názorů výše uvedených autorů v teoretické části mé bakalářské práce. Z mého výzkumu vychází, že největší skupina dotazovaných je ve středním věku (3 dotazovaní). Následně je skupina mladšího věku (2 dotazovaní) a 1 dotazovaný je ve věkové kategorii označované jako „stáří“. Ve své knize Hradečtí (1996) píše, že se v ČR nacházejí bezdomovci ve středním věku a starší. S tímto tvrzením se shoduje i můj výzkum. Ovšem také zmiňují, že se pyramida věkových skupin bezdomovců neustále mění a vyvíjí, a proto nemůže být tato definice stálá.

Z mých poznatků z výzkumu také vychází, že dotazovaní nejčastěji absolvovali střední školu s výučním listem. Mé výsledky se shodují s Bartákem (2011), který uvádí, že je nejčastějším dosaženým vzděláním bezdomovců základní vzdělání nebo vyučení. Avšak bezdomovectví se nevyhýbá ani lidem s vysokoškolským vzděláním. V tomto případě jsem měla 1 dotazovaného.

Poslední charakteristikou pro dotazované je délka pobytu na ulici. Délka pobytu na ulici může být ovšem různá a závisí na mnoha faktorech. Někteří jedinci mohou být na ulici krátkodobě a jiní do konce svého života. V mém výzkumu jsou uváděny různé délky pobytu na ulici. Je důležitá existence služeb pro pomoc osob v této situaci. Organizace jak již jednou řečeno – pomáhají osobám, kteří vzájemně s organizacemi spolupracují na reintegraci do společnosti, tak i osobám, kteří o návrat do společnosti nemají zájem a organizace jim mohou alespoň zlepšovat kvalitu života na ulici.

4. Závěr

Hlavní cíl mé bakalářské práce byl zaměřen na zmapování aktuální situace a příčin bezdomovectví ve městě České Budějovice. Na tento cíl jsem se chtěla zaměřit z pohledu samotných osob bez přístřeší a z pohledu organizací, které se těmito osobami zabývají.

V teoretické části se věnuji vývoji bezdomovectví (v té době řečeno tuláctvím) od (dle mé úvahy) dob pravěku, kdy se tento fenomén začal objevovat, až po dobu dnešního moderního světa. Také jsem v každém historickém období popsala institucionální vývoj zájmu o tyto osoby, ať už z té pozitivní, či negativní stránky. Dále jsem také popsala obecně fenomén bezdomovectví a uvedla u něj například jeho příčiny, charakteristiku, pouliční styl těchto osob a i prevenci, kterou jsem následně rozvedla do působnosti

organizací a služeb, které poskytují. Poté jsem také zmínila organizace, které pro tyto osoby působí ve městě České Budějovice.

Výzkum v praktické části byl realizován na osoby bez přístřeší a organizace jim pomáhající ve městě České Budějovice. V tomto městě jsem se narodila, proto jsem i toto zaměření své bakalářské práce věnovala právě svému rodišti. Výzkum osob bez přístřeší probíhal v organizaci, která těmto osobám pomáhá, ale i v terénu, kde jsem náhodně oslovovala osoby, které by odpovídaly mé cílové skupině pro tento výzkum. Otázky ve výzkumu směřovaly k výzkumným otázkám, které jsem si zvolila pro naplnění cíle této bakalářské práce. První skupina tří dotazovaných osob bez přístřeší byla vyslýchána v organizaci. Následující skupina tří dotazovaných byla vyslýchána v terénu. Tímto chci také poděkovat svému kamarádovi, který mi při výzkumu v terénu asistoval a příběhy si s radostí poslechl se mnou. Dotazovaní byli po rozhovoru odměněni již předem připraveným balíčkem, který obsahoval základní potraviny, nápoj a cigarety se zapalovačem.

Díky rozhovorům pro mou výzkumnou část práce jsem získala informace potřebné pro zodpovězení výzkumných otázek, které tvoří hlavní cíl mé bakalářské práce. Z výsledků jsem tedy došla v závěru, že v Českých Budějovicích se vyskytuje kolem 300 osob bez přístřeší a nejčastější příčinou bezdomovectví v tom městě je ztráta zaměstnání, nedostatek financí, nedostatečná nebo žádná kvalifikace, propuštění z institucionálních zařízení, užívání návykových látek, neshody v rodině nebo rozvod. Můj názor je tedy takový, že cíle výzkumných otázek včetně hlavního cíle v mé bakalářské práci byly splněny.

Na závěr bych chtěla říci, že během psaní této bakalářské práce se můj pohled na tento problém velice změnil. Na počátku psaní jsem si myslela, že organizace tento jev nemají dost dobře podchycený. Při výzkumu jsem zjistila úplný opak. Bezdomovci o těchto organizacích mají povědomí dosti značné, ovšem jsem si neuvědomila, že ne všichni bezdomovci mají zájem o reintegraci do společnosti. Organizace těmto jedincům alespoň pomáhají zlepšit kvalitu života, jelikož nikdy nemůžeme nikoho nutit do věcí, který dotyčný dělat nechce. Změna vždy musí začít u něj a poté je mu možno pomáhat. Otázkou také možná zůstává, zda by tomuto fenoménu v tomto městě nepomohlo rozšíření nabídky ubytování pro tyto osoby. Z absolvované praxe v těchto organizacích v průběhu mého studia vím, jak dlouhé jsou čekací lhůty na nějaké místo a kolik zájemců má o tyto služby zájem. Z důvodu velmi malé pravděpodobnosti se do takové ubytovny nebo azylového domu vůbec dostat může mnoho jedinců na tuto vyhlídku za lepším

životem rezignovat. Další otázkou také zůstává, zda jim tento styl života již vyhovuje nebo mají touhu nějak se svou situací samostatně pracovat. Nakonec bych tedy zdůraznila, aby se lidé na ulici na první pohled neodsuzovali, protože neznáme jejich příběh. Zatím.

Seznam použitých zdrojů

1. AMORE, K., BAKER, M., HOWDEN-CHAPMAN, P., 2011. *The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis* [online]. New Zealand, 2011(5) [cit. 2023-3-12]. ISSN 2030-2762. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/download/article-1-33278065727831823087.pdf>
2. BALÍK, S., 2011. *O vyhnanství a extradici*. [online]. E15. Praha: CZECH NEWS CENTER, 30. 12. 2011 [cit. 2023-2-2]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/byznys/ostatni/o-vyhnanstvi-a-extradici-730096>
3. BARTÁK, M., 2011. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem. 200 s. ISBN 978-80-7414-441-7.
4. BARTÁK, Miroslav. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004, 102 s. Zdravotní politika a ekonomika, č. 7/2004. ISSN 1213-8096.
5. BEIER, A.L., OCOBOCK, P., 2008. *Cast Out: Vagrancy and Homelessness in Global and Historical Perspective*. Ohio: Ohio University Press, 408 s. ISBN 978-0-89680-460-9. Dostupné také z: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/25337/1004762.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad*, 2019. 26. (17. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost. 1392 s. ISBN 978-80-7545-094-4.
7. BRANDÝNSKÝ, L., 2010. *Život na ulici* [online]. Brno [cit. 2023-4-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/csm98/Zivot_na_ulici_-_konecna_verze_word_2003.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Martin Stanoev.
8. BRUNTÁLOVÁ, M., 2001. *Bezdomovectví v Praze se zaměřením na sociální svět lidí bez domova*, [online]. Praha [cit. 2023-2-10]. Bakalářská práce. Fakulta sociálních věd UK, Praha.
9. CEJNEK, P., 2010. *Bezdomovectví z pohledu speciální pedagogiky* [online]. Brno [cit. 2023-3-13]. Dostupné z:

- https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/12228/cejnek_2010_dp.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce Petr Sýkora.
10. ČB.21, 2023. *ČB.21*. 1. České Budějovice: Nakladatelství Typ, 2(2), 5.
 11. FORMÁNEK, V., CSÖLLEOVÁ, E., JAMBORA, J., 2020. *Bezdomovcem snadno a rychle*. [Praha]: Petrklíč. 208 s. ISBN 978-80-7229-700-9.
 12. GEREMEK, B., 1999. *Slitování a šibenice: dějiny chudoby a milosrdenství*. Přeložil Jaroslav ŠUBRT. Praha: Argo. Každodenní život. 264 s. ISBN 8072032283.
 13. HÁJEK Z LIBOČAN, V., LINKA, J., ed., 2013. *Kronika česká*. Praha: Academia. 1448 s. ISBN 978-80-200-2255-4.
 14. HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
 15. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
 16. HIML, P., 2007. *Zrození vagabunda: neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Argo. Každodenní život. 373 s. ISBN 978-80-7203-917-3.
 17. HORTIG, P., 2020. *Život na ulici za první republiky*. [online]. Statistika&My. Praha: Český statistický úřad, 1. 10. 2020 [cit. 2023-3-5]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2020/10/01/zivot-na-ulici-za-prvni-republiky>
 18. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I., 1996. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
 19. HRADECKÝ, I., 2007. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje. 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
 20. JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D., 2008. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: Sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Ostrava. 401 s. ISBN 978-80-7368-504-1.
 21. KALNICKÝ, J., 2022. *Dobrovolný bezdomovec - senior*. Praha: Grada. Psyché (Grada). 150 s. ISBN 978-80-271-3079-5.
 22. KELLER, J., 2013. *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Sociologické aktuality. 290 s. ISBN 978-80-7419-155-8.
 23. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020*, 2021. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Praha, 2021 [cit. 2023-3-16]. Dostupné

- z: <https://www.mpsv.cz/koncepce-prevence-a-reseni-problematiky-bezdomovectvi-v-cr-do-roku-2020>
24. Legislativa v ČR, 2020. *ROSA centrum pro ženy* [online]. Praha: ROSA CENTRUM, 5.6.2020 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.rosacentrum.cz/informace-pro-zeny/legislativa-v-cr/>
 25. MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L., 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál. 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
 26. MAREŠ, P., 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství. Základy sociologie. 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
 27. MARTINEK, M., 2008. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. [Praha]: Jabok. 176 s. ISBN 978-80-904137-2-6.
 28. MATOUŠEK, O., 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
 29. MATOUŠEK, O., 2012. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál. 312 s. ISBN 9788026202110.
 30. MESSINA, R., 2005. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Orientace (Karmelitánské nakladatelství). 148 s. ISBN 80-7192-859-3.
 31. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
 32. MODES, J., 2020. *Bezdomovectví před rokem 1989*. [online]. Azyláky.cz. Ústí nad Labem: Oblastní charita Ústí nad Labem, 4. 9. 2020 [cit. 2023-3-5]. Dostupné z: <https://azylaky.cz/bezdomovectvi-pred-rokem-1989/>
 33. MUSÍLEK, M., 2018. *Jak se žilo katům, malomocným a nevěstkám ve středověkých městech?*. [online]. 100+1. Brno: Extra Publishing, 14. 02. 2018 [cit. 2023-1-3]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/jak-se-zilo-katum-malomocnym-nevestkam-ve-stredovekych-mestech>
 34. NĚMEC, V., GERNEŠOVÁ, H., 2013. *Ekonomika v novověku*. [online]. Dějepis.com. 2013 [cit. 2023-3-12]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/ekonomika-v-novoveku/>
 35. OHLER, N., 2002. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad. Kulturní historie. 232 s. ISBN 80-7021-510-0.
 36. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

37. *Průvodce sociálními službami v Jihočeském kraji 2022*, 2022. [České Budějovice]: Jihočeský kraj. ISBN 978-80-87520-70-3.
38. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*, 2003. Praha: FEANTSA. 87 s. ISBN 80-86451-05-4.
39. REEVE, K., 2011. *Squatting: a homelessness issue*. London: Crisis. 23 s. ISBN 978-1-899257-70-6.
40. RHEINHEIMER, M., 2003. *Chudáci, žebráci a vaganti: lidé na okraji společnosti 1450-1850*. Praha: Vyšehrad. Kulturní historie. 192 s. ISBN 80-7021-579-8.
41. SOCHŮREK, J., 2009. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 186 s. ISBN 978-80-7372-448-1.
42. ŠTĚCHOVÁ, M., 2009. *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy*. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky. Praha, 4/2009 [cit. 2023-3-1]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/gdpr/docDetail.aspx?docid=21404201&doctype=ART>
43. ŠULCOVÁ, Jana. *Integrace bezdomovců v české společnosti*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Šotolová, Eva.
44. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J., 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum. 340 s. ISBN 9788024622095.
45. VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J., CSÉMY, L., 2018. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. 304 s. ISBN 978-80-246-4054-9.
46. VAŠÁT, P., 2021. *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*. Praha: Academia. Společnost (Academia). 352 s. ISBN 978-80-200-3200-3.
47. VEINBENDER, K., 2020. *Zpráva o (korona)bezdomovectví: Pomoc od lidí na jedničku. Od státu nula*. [online]. E15. Praha: CZECH NEWS CENTER, 29. 4. 2020 [cit. 2023-3-12]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/koronahelpdesk-e15/zprava-o-korona-bezdomovectvi-pomoc-od-lidi-na-jednicku-od-statu-nula-1369215?page=17>
48. Zákon č. 108/2006 Sb., o Sociálních službách České republiky a o změně některých zákonů (zákon o sociálních službách), 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1266-1274. ISSN 1211-1244.

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka č. 1 Úvodní informace o komunikačních partnerech

Tabulka č. 2 Kategorizace dat

Tabulka č.3 Předěšlé místo pobytu

Tabulka č. 4 Kategorizace dat

Obrázek č. 1 Příčiny bezdomovectví

Obrázek č. 2 Pomoc organizací

Obrázek č. 3 Místo pobytu

Obrázek č. 4 Zdroj obživy

Obrázek č. 5 Vazby s rodinou

Obrázek č. 6 Trávení volného času

Obrázek č. 7 Příčiny bezdomovectví

Obrázek č. 8 Zájem o služby

Obrázek č. 9 Nejčastější problém

Seznam příloh

Příloha č. 1: Okruh otázek do rozhovoru s osobami bez přístřeší (str. 64)

Příloha č. 2: Okruh otázek do rozhovoru s organizacemi (str. 65)

Příloha č. 3: Informovaný souhlas (str. 66)

Příloha č. 1: Okruh otázek do rozhovoru s osobami bez přístřeší

- 1) Kolik Vám je let?
- 2) Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?
- 3) Jak dlouho jste na ulici?
- 4) Z jakého důvodu jste se dostal na ulici?
- 5) Udržujete pravidelný kontakt s nějakými organizacemi?
- 6) Kde momentálně pobýváte?
- 7) Jaký je váš zdroj obživy?
- 8) Odkud jste původem?
- 9) Proč jste momentálně v ČB?
- 10) Udržujete sociální vazby s rodinou?
- 11) Jak trávíte volný čas?
- 12) Chtěl byste něco na svojí situaci změnit?

Příloha č. 2: Okruh otázek do rozhovoru s organizacemi

- 1) Jaké jsou nejčastější příčiny bezdomovectví?
- 2) O co mají lidé bez domova největší zájem?
- 3) Dochází k vám někteří jedinci pravidelně?
- 4) Mají lidé bez domova zájem o reintegraci do společnosti?
- 5) S jakým problémem se setkáváte nejčastěji?
- 6) Tolerujete alkohol při mrazech? V jaké míře?

Příloha č. 3: Informovaný souhlas

Žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování bakalářské práce

Fakulta: Zdravotně sociální fakulta

Studijní program/obor: Zdravotně-sociální péče

Jméno a příjmení studenta/studentky: Adéla Anděla Dvořáková

Kontaktní údaje (e-mail, tel.): adelka.dvorakova@icloud.com; +420 721 860 640

Název instituce:

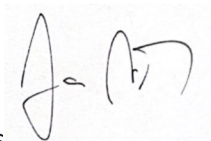
Název práce: Bezdomovectví jako historicky vzniklý fenomén a jeho aktuální stav (možné zdravotní a sociální podmínky jeho existence).

Hypotézy, výzkumné otázky:

- 1) Jaké jsou nejčastější příčiny bezdomovectví?
- 2) Jaký je aktuální stav bezdomovectví v Českých Budějovicích a jeho specifické formy a perspektivní možnosti jeho řešení?
- 3) Jaké zkušenosti mají bezdomovci se službami poskytovanými pro zlepšení jejich aktuální životní situace a jejich perspektivy?
- 4) Jaké důsledky nese bezdomovectví pro společnost?

Jméno: PhDr. Jan Vitoň, PhD.

Podpis

Vyjádření kompetentní osoby instituce:

S provedením výše uvedeného výzkumu souhlasím/nesouhlasím.

Jméno:

Podpis: